

Hi7 – Historian kertauskurssi

Tuomo Hurtig 2020-2021

Tervetuloa kertauskurssille!

- Tällä kurssilla...
 - **Kerrataan** aikaisemmin opittua historiasta
 - **Harjoitellaan** YO -vastausten kirjoittamista
 - **Käydään läpi niksejä** kokeessa pärjäämiseen
 - **Opettaja vastaa juuri sinun** kysymyksiisi ja on täällä **juuri sinua varten**
- Tällä kurssilla ei...
 - **Opiskella uudestaan** koko lukion historiaa
 - **Saada käteen avaimia** varmaan E:hen tai L:ään
 - Tehdä ihmeitä – **paitsi jos sen ihmeen teette te!**

Kurssin suorittaminen

- Läsnaolo tunneilla!
 - **Poissaolot johtavat lisätehtäviin**, suorittamattomat tehtävät kurssin keskeytykseen
- **OPISKELU KOTONA!!!**
 - Yritämme kerrata **yhden kurssin aikana kuuden kurssin sisällön** => täysi mahdottomuus!
 - **YO -arvosananne ei ratkea oppitunneilla, eikä edes itse koepäivänä, vaan kotona ennen koetta!!!**
- Harjoitustehtävien tekeminen
 - Kurssin aikana saatte **tehtäväksi vanhoja YO -tehtäviä (12kpl + 1/poissaolo)**
 - Kurssin hyväksytyt suorittaminen vaatii että **12 tehtävää on suoritettu hyväksytysti!**
 - Ei koetta, **vapaaehtoinen preli!**

Kurssin rakenne

- I. **Hi1 ja Hi4** – Lyhyt läpileikkaus Euroopan historiaan ihmisen, yhteiskunnan, luonnon, tieteen ja taiteen näkökulmasta
- II. **Hi2** – Lyhyt katsaus kansainvälisiin suhteisiin 1800-luvulta nykypäivään
- III. **Hi3 ja Hi5** – Lyhyt läpileikkaus Suomen historiaan aina keskiajalta nykypäivään
- IV. **(Hi6)** – Pikakatsaus maailman kulttuureihin

Mukana harjoittelua ja
vinkkejä YO -kokeeseen

Ja vielä muutamia pointteja...

Sinun kirjoituksesi. Sinun motivaatiosi.
Sinun tuloksesi.

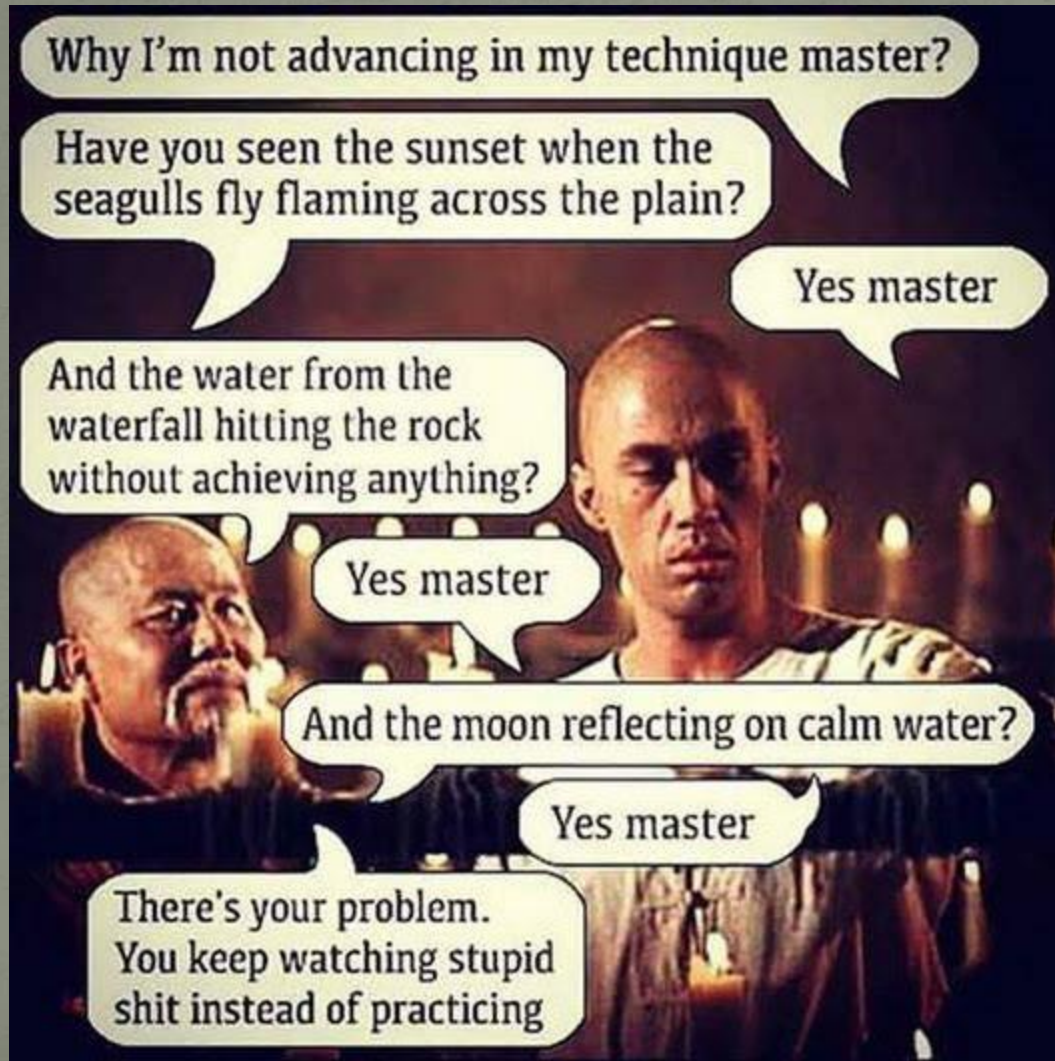

Geektyrant.

Sinun ei tarvitse olla karhua nopeampi, ei varsinkaan YO-kirjoituksissa!

Ei ole oikotietä onneen...

Google plus.

Kriittisyys, se on teidän hyväksenne

Wikipedia.

Tavoitteeni ja toiveeni tällä kurssilla

- Avaa wilma ja kirjoita uusi viesti Tuomolle
- Kirjoita viestiin lyhyesti:
 - **Toiveesi** tältä kurssilta
 - **Pelkosi** YO –kokeen suhteen
 - **Tavoitteesi** YO –kokeessa

Historian YO -kokeen rakenne

- Koe on **kaksiosainen**. Osassa I on **kuusi 20 pisteen tehtävää** ja osassa II **kolme 30 pisteen tehtävää**. Saat vastata **enintään viiteen tehtävään**. Näistä tehtävistä **enintään kaksi saa olla osasta II**. Kokeen **maksimipistemäärä on 120**. Sen saavuttaminen edellyttää, että **vastaat kolmeen osan I tehtävään ja kahteen osan II tehtävään**. Vastauksiin **ei ole mahdollista liittää kuvakaappauksia**. Älä jätä mitään merkintöjä sellaisen tehtävän vastaukselle varattuun tilaan, jota et halua jättää arvosteltavaksi.

Historian YO -kokeen rakenne

- Siis suomeksi koe näyttää tältä:

1. Tehtävä
2. Tehtävä
3. Tehtävä
4. Tehtävä
5. Tehtävä
6. Tehtävä

Nämä tehtävät ovat ns. **perustason tehtäviä** joista saa **max 20 pistettä/tehtävä**. Voit valita **vaikka kaikki 5 tehtävää näistä**, mutta silloin **maksimipistemääräsi on 100/120!**

7. (Jokeri)tehtävä
8. (Jokeri)tehtävä
9. (Jokeri)tehtävä

Nämä tehtävät **ovat vaativampia ja laajempia tehtäviä** joista saa **max 30 pistettä/tehtävä**. Näistä tehtävistä **voit valita korkeintaan kaksi**, jolloin **pistemääräsi yhdistettynä kolmeen 20p tehtävään** voi olla **enimmillään 120/120! HUOM!** Joskus on helpompaa saada 20/30 kuin 20/20 tehtävästä...

Millaisia pisteitä vaaditaan mihinkin arvosanaan?

	L	E	M	C	B	A	I+	I	I-
2020s	90	74	60	46	34	22	20	18	15
2020 k	96	80	68	51	35	23	19	16	13
2019s	96	80	66	52	39	26	24	20	15

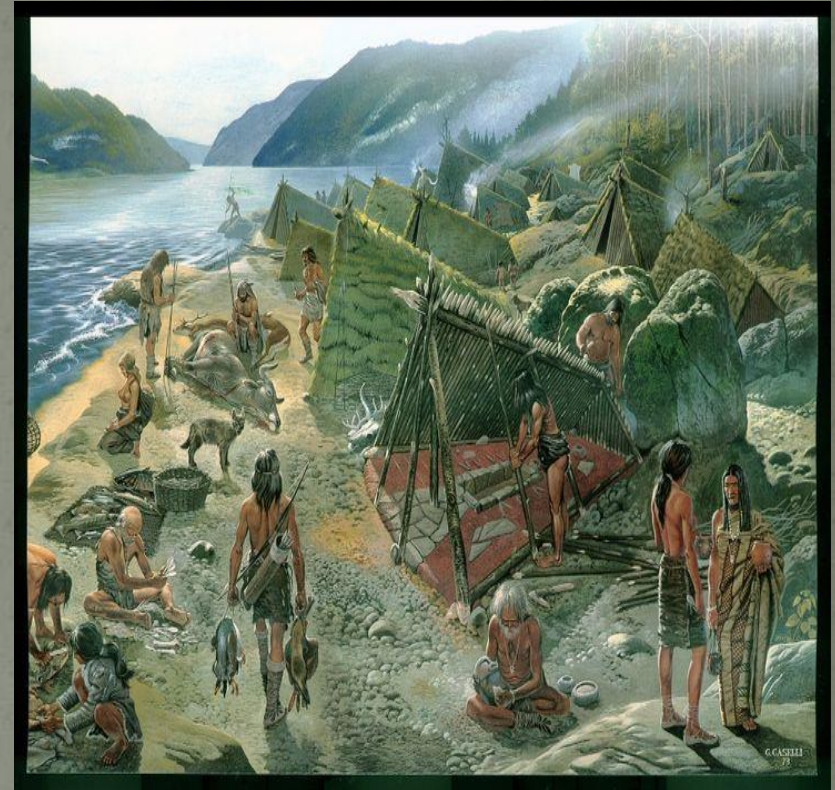
1. Metsästäjä-keräilijät

Kaleva.fi

Varhaiset nykyihmiset

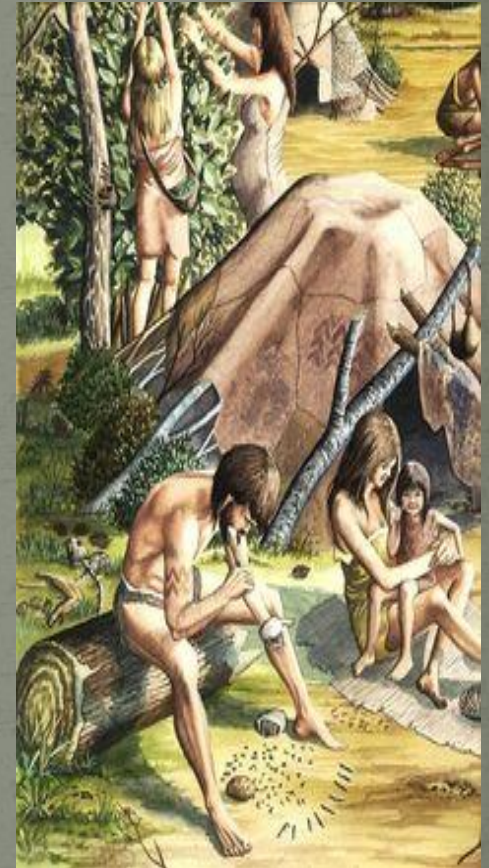
- Vanhimmat löydetyt nykyihmisen jäänteet ovat n. **195 000 vuotta vanhoja**
- Ihmisen toiminta ennen kirjoitustaidon keksimistä osa **esihistoriallista aikaa**
- Varhaiset ihmiset **elivät pienissä ryhmissä**
- **Ravinnon perustan loivat luonnosta kerätyt** marjat, sienet, hedelmät ja juuret
- Ruokavaliota **täydennettiin metsästäjällä ja kalastamalla**

Metsästäjä-keräilijöiden leirit rakennettiin usein veden ääreen.
Pinterest.

Metsästys-keräilyn vaikutus ihmiseen

- Metsästyksen ja keräilyyn pohjautuva elämäntapa **ei voinut elättää suuria ihmisjoukkoja => ihmisiä vähän**
- Alueen luonto ei voinut elättää klaania pitkään, **joten ihmiset liikkuivat jatkuvasti paikasta toiseen** => tilapäiset asutukset olivat melko vaatimattomia
- **Keräily oli todella aikaa vievää** toimintaa ja voimakkaasti sidoksissa vuodenaikoihin
- **Metsästäminen** puolestaan vaati usean ihmisen yhteistyötä ja oli silti paitsi **epävarmaa** myös usein vaarallista
- Näin ollen **kaikkien ihmisten ajasta suurin osa kului ravinnon hankintaan**

Varhaisia ihmisiä helpporakenteisten asumustensa ympärillä.
Pinterest.

Metsästys-keräilyn vaikutus ihmiseen

- Keräilyn ja metsästyksen ansiosta **ravinto oli monipuolista ja terveellistä**
- Pienet ihmisryhmät **eivät olleet alttiita taudeille**
- **Liikkuva elämäntapa ei sallinut kunnollista rakentamista**
- Luonnon antimilla eläminen **altisti ajoittaiselle nälälle**
- **Ihmisryhmillä vain rajallista kanssakäymistä keskenään**

Kivityökaluja on löydetty tuhansien kilometrien päästä alueilta joiden kivistä ne on valmistettu. Tämä osoittaa että varhaiset ihmiset kävivät jonkinasteista kauppaa.
Wikipedia.

Metsästäjä-keräilijöiden suhde luontoon

- **Varhaiset ihmiset ymmärsivät riippuvaisuutensa luonnosta =>** luonnon kunnioittaminen
- Ihmiset kokivat luultavasti **voimakasta ykseyttä luonnon kanssa**
- Luonnon henkiä yritettiin lepyttää tai niiltä pyydettiin apua
- **Säilynyt taide vähäistä**, lähinnä luolamaalauksia ja kiviveistoksia
- **Matriarkaalisuuden** merkitys?

Luolamaalaukset kuvasivat useimmiten saaliseläimiä tai metsästystä. *Cambodia Herald.*

Tehtävä

- Täytä parin kanssa tai pienessä ryhmässä kertausmonisteen ensimmäinen rivi!

2. Maanviljelyksen synty ja varhaiset korkeakulttuurit

Tuomo Hurtig 2020-2021

*Project
Genesis.*

Neoliittinen vallankumous alkaa

- Ensimmäisenä maata viljeltiin n. 10 000 vuotta sitten **"hedelmällisen puolikuun"** alueella
- **Maanviljelys alkoi sivuelinkeinona** metsästyksen ja keräilyn rinnalla, mutta pian **maanviljely ja alkeellinen karjanhoito** kuitenkin kehittyivät **pääelinkeinoiksi**

Hedelmällinen puolikuu.
*Ancient History
Encyclopedia.*

Maanviljelyksen vaikutus ihmiseen

- **Maanviljelys mahdollisti** ensimmäistä kertaa ihmiskunnan historiassa **pysyvän aloilleen asettumisen**
- **Varhaiset kaupungit alkoivat muokata ympäristöään voimakkaasti**
 - **Metsien hakkaus** polttopuuksi, rakennusmateriaaliksi ja peltojen/laitumien tieltä
 - **Kastelukanavien** kaivaminen
- => Ympäristöongelmat
- Maatalouden tuottama entistä **runsaampi ja varmempi ravinto johti** neoliittisissa yhteiskunnissa **voimakkaaseen väestönkasvuun**
 - Viljaa oli myös helpompi varastoida
- Väestönkasvua hillitsivät kuitenkin
 - **Yksipuolisemman ravinnon epäterveellisyys** aiempaan verrattuna
 - Entistä suurempien **ihmiskeskittymien alttius taudeille**
 - Neoliittisten **yhteisöjen keskinäiset konfliktit**

Ammatit eriytyvät

- Jo varhainen **maatalous tuotti niin paljon ylijäämää** että kaikkia ihmisiä ei enää tarvittu ruuan tuottamiseen => ihmisten ammattien eriytyminen => **sysäsi kehityksen eri aloilla eteenpäin**
- Varhaisissa neoliittisissa yhteiskunnissa oli jo olemassa
 - Hallitsijoita
 - Maanviljelijöitä
 - Käsityöläisiä
 - Pappeja
 - Sotilaita

Neoliittiset ihmiset eivät tyytyneet pelkästään rakentamaan puusta. Stonehengen vanhimmat osat ovat peräisin neoliittiselta kaudelta ja ne kertovat vilkkaasta hengellisestä elämästä. *The Telegraph*.

Varhaiset korkeakulttuurit

- **Sumerit** olivat **Mesopotamian ensimmäinen korkeakulttuuri**
 - Useita merkittäviä **kaupunkeja** joita yhdisti etnisyys ja kulttuuri
 - Sumerit olivat **aikansa merkittävimpiä keksijöitä**
 - **Pyörä**
 - **Nuolenpääkirjoitus**
 - **Matematiikkaa ja astronomiaa**
 - **Kastelukanavat**

Kuva32. Sumerilainen nuolenpääkirjoitus oli yksi varhaisimpia kirjoitusmuotoja. Alkujaan se muodostui piktogrammeista, mutta ajan myötä se sai myös foneettisia

Varhaiset korkeakulttuurit

- **Babylonialaiset perivät maanviljelystekniikan, tieteen ja yhteiskuntajärjestyksen sumereilta**
 - Tekivät omia parannuksiaan
 - Yhtenäinen kuningaskunta
- **Assyrialaiset olivat sotaisia valloittajia**
 - Sodankäyntiin perustuva talousjärjestelmä ei ollut yhtä arka eroosiolle kuin maanviljelyksen varaan rakennettu
 - **Perivät monia babylonialaisia tieteellisiä keksintöjä**

Kuva33. Leijona oli babylonialaisille tärkeä symboli. Kuva on rekonstruktio kaupungin porttia vartioineesta pedosta. Sininen tiili oli osoitus Babylonian vauraudesta ja mahdista. *Robert Harding.*

Muinaisen Mesopotamian sosiaalinen pyramidi

Mesopotamian ympäristökatastrofi

- **Kaksoisvirranmaa oli yksi maanviljelyyn otollisimpia alueita maailmassa muinaisten korkeakulttuurien aikaan**
- Jokien rannoilla, suistoilla ja tulva-alueilla **viljely oli helppoa**
 - **Viljelyalaa lisätiin kuitenkin keinokastelujärjestelmien avulla => vettä johdettiin alueille joille se ei muuten olisi päässyt**
- **Mesopotamian herkkä ekosysteemi ei kuitenkaan sietänyt keinokastelua**
 - **Keinokastelluilla alueilla maaperä alkoi voimakkaan haihtumisen takia **suolaantua** => **viljeleminen kävi ensin vaikeaksi ja lopulta mahdottomaksi****
- **Maanviljelyn vaikeutuessa sumerit heikkenivät ja joutuivat babylonialaisten valloittamiksi**
 - **Babylonialaiset eivät kuitenkaan onnistuneet ratkaisemaan ongelmaa => joutuivat puolestaan assyrialaisien valloittamiksi**

Ur oli Sumerin mahtavin kaupunki. Nykyään sekä kaupungista ja sitä ympäröivästä ekosysteemistä on jäljellä vain rauniot. Urin kohtalo on varoittava esimerkki ihmisen ja luonnon välisen suhteen herkkyydestä. *Wikipedia.*

Tehtävä

- Tiivistä muinainen Egypti viiteen ranskalaiseen viivaan!

Niili antaa elämän

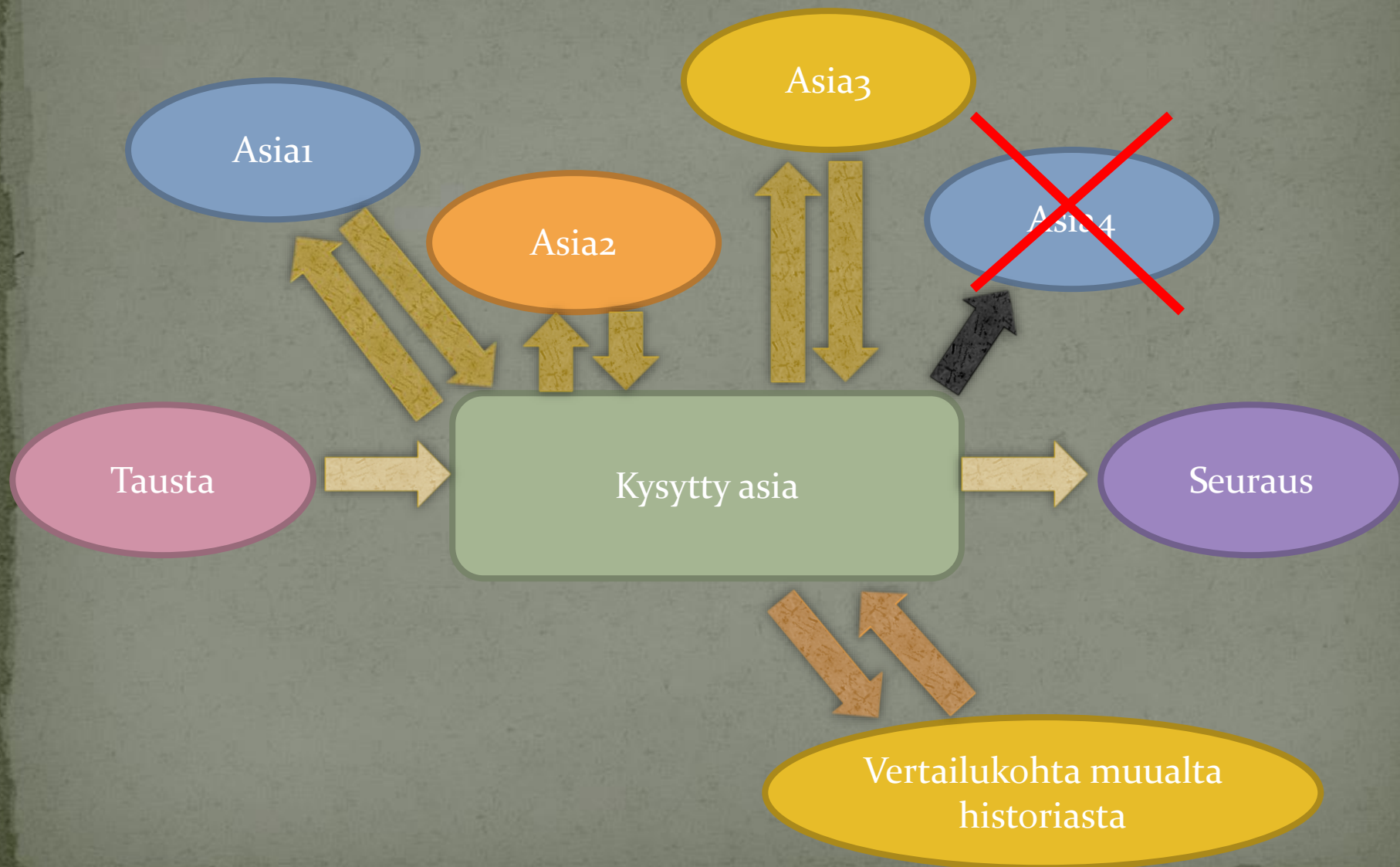

Yhä tänäkin päivänä raja Niilin elävöittämän rantakaistaleen ja sitä ympäröivän elottoman erämaan välillä on kuin veitsellä leikattu. *Thousand Wonders.*

- **Egyptissä Maanviljely perustui Niilin luonnolliseen sykliin:** säännölliset tulvat toivat joenrantojen pelloille hedelmällistä liejua ja kosteutta => erinomaiset sadot
- **Egyptiläiset pitivät Niilin tulvia jumalten lahjana eivätkä he yliviljelleet maata** esim. liiallisten kastelukanavien avulla => Niilin ekosysteemi ja ihmisten tarpeet harmoniassa
- **Egyptiläiset arvostivat tieteitä,** erityisesti matematiikkaa, lääketiedettä ja astronomiaa
- **Egyptiläiset uskoivat kuolemanjälkeiseen elämään,** johon jokainen ihminen valmistautui varallisuutensa sallimalla tavalla
- Egyptiläiset olivat aktiivisia valloittajia, mutta he **joutuivat** myös **toisinaan valloitetuiksi, miehittäjät kuitenkin ajan myötä egyptiläistyivät tai heidät syöstiin vallasta uuden dynastian johdolla**

Historian YO –kokeessa on tärkeää ymmärtää...

- **Yhteyksiä asioiden välillä**
- Miten kysymyksessä mainittu asia **sijoittuu historialliseen jatkumoon?**
 - Mitkä olivat syyt? Entä seuraukset?
- Mitkä **muut asiat liittyvät olennaisesti** kysytyyn asiaan?
 - Mitkä rinnakkaiset historialliset tapahtumat ovat olennaisia?
- Onko asialle **mahdollista löytää vertailukohtaa**, esim. toiselta historialliselta kaudelta?
 - Osaatko luoda yhteyksiä ja löytää samankaltaisuuksia?

3. Antiikin aika

Tuomo Hurtig 202-2021

ThoughtCo.

Antiikin Kreikka

- Jakautukaa pareihin
- Laatkaa **max. viiden ranskalaisen viivan tiivistelmä** seuraavista antiikin Kreikan aiheista (1/pari):
 - Talous
 - Hallinto
 - Asuminen ja rakentaminen
 - Sodankäynti
 - Tiede ja kulttuuri

Rakentaminen

- Antiikin kreikkalaiset arvostivat kauneutta myös rakentamisessa
- Polikset olivat tiheään asuttuja
- Rakennustekniikka melko alkeellista
- Päätykolmiot ja koristepylväät

- Talous
- Hallinto
- Asuminen ja rakentaminen
- Sodankäynti
- Tiede ja kulttuuri

Seitsemän kukkulan kaupunki

- **Rooma perustettiin** nykytiedon mukaan n. **900eKr.** Tiber-joen varrella sijaitsevalle **kukkularyhmälle**
 - Sijainti oli erinomainen: paikka oli keskeinen, suojaisa, hedelmällinen ja sillä oli Tiberin kautta pääsy merelle
- Alun perin **kaupunkia hallitsivat etruskikuninkaat**, viimeinen kuningas kuitenkin karkotettiin 500-luvulla eKr. => **Roomasta tasavalta**

Kuva60. Legendan mukaan Rooman perustivat sodanjumala Marsin pojat Romulus ja Remus, joiden sijaisäitinä toimi susi. Tästä johtuen sudella oli roomalaisille suuri symbolinen merkitys. *Wikipedia.*

Rooma laajenee

- Jo hyvin varhaisessa vaiheessa **Rooma otti** hyvin **aggressiivisen lähestymistavan** potentiaalisiin vihollisiin: nämä tuli lyödä **hyökkäyssodassa** ennen kuin ne itse päättäisivät aloittaa vihollisuudet
- Valloitettuja alueita kohdeltiin eriarvoisesti kapinoinnin estämiseksi ("**divide et impera**")
 - Ajan myötä lojaalit **italialaiset alueet** saivat **Rooman kansalaisuuden**

Kuva61. Vuoteen 218 eKr. tultaessa Rooma oli valloittanut Italian niemimaan ja sitä ympäröivät saaret. *Wikipedia.*

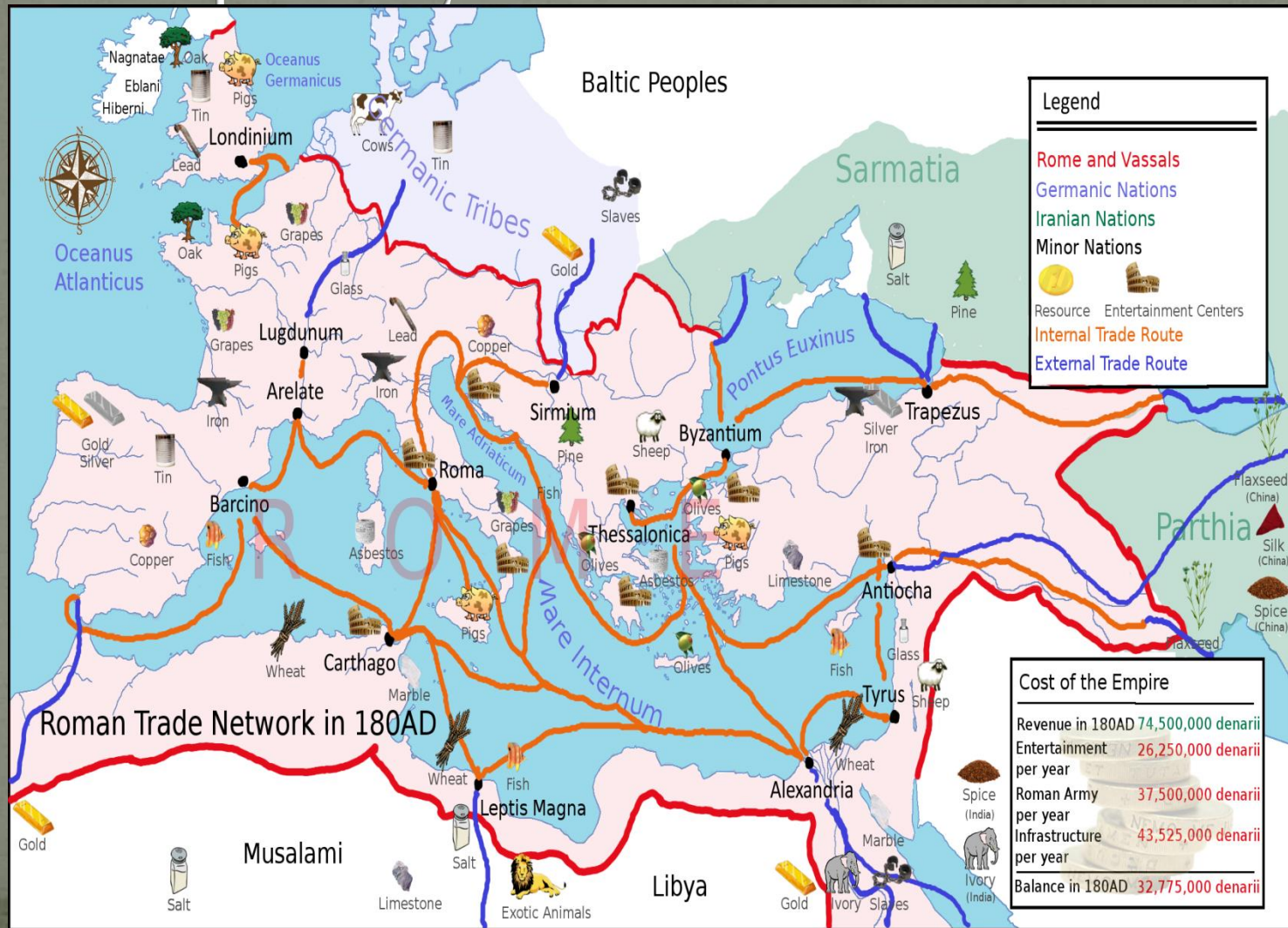
Valloitukset jatkuvat

- Valloitettuaan Italianniemimaan **Rooma alkoi etsiä seuraavaa uhkaa** kohdattavaksi, tällaiseksi valikoitui Välimeren toisella puolella sijaitseva **Karthagon kauppamahti**
 - **Toisessa puunilaissodassa** Hannibalin joukot hävittivät jo Italiaa ennen kuin **roomalaiset** sisuuntuivat ja lopulta tuhosivat koko **Karthagon 146 eKr.**
- Karthagon heikentyessä **Roomalaiset käänsivät katseensa kreikkalaisiin**, joiden viimeinen **vastarinta murtui** myös vuonna **146 eKr.**
- **Kreikan valloituksen jälkeen** **Rooman legioonat** suuntasivat **Espanjaan ja Vähä-Aasiaan**

Kuva62. "Osaat voittaa Hannibal, mutta et osaa tehdä voitollasi mitään!" Karthagon kuuluisin sotapäällikkö oli Hannibal Barka, joka onnistui yllättämään roomalaiset marssittamalla armeijansa sotanorsuineen Alppien yli aina Italiaan saakka. Karthagolaiset voittivat monia suuria taisteluita, mutta roomalaiset kokosivat yhä uusia ja uusia legioonia kunnes vihollisen

Tutki alla olevaa kuvaa. Mitä eroa roomalaisten ja kreikkalaisten kaupankäynnillä oli?

Kuva64. Antiikin Rooman tärkeimmät kauppareitit ja -tuotteet 180jKr. Wikipedia

Rooman talous

- **Ekonomian perustan** muodosti, ensiksi pienviljelijöiden - sittemmin orjien, toteuttama **maanviljelys**
- Menestyksekkäs **hyökkäyssodankäynti** oli myös **merkittävä osa Rooman taloutta**
 - **Sota tuotti talouden tarvitsemaa orjatyövoimaa** ja kerrytti aatelin omaisuutta sotasaaliin muodossa
- **Rooma jakoi valloittamansa alueet** hallinnollisiksi kokonaisuuksiksi, **provinsseiksi**, joiden **taloutta johdettiin keskitetysti**
- **Provinssien** tehtävänä oli toimia valtakunnan ”**periferioina**”: raaka-aineiden tuottajina ja markkina-alueina, **teollisuus ja jalostus** puolestaan **keskitettiin Roomaan**, valtakunnan keskukseen
 - Ajan myötä **provinssien pääkaupungeista kehittyi yhä itsenäisempiä keskuksia**

Kuva65. Orjat olivat Rooman talouden kannalta välttämättömiä, mutta näitä täytyi koko ajan pitää silmällä kapinan varalta. Tuhoisin orjakapina oli traakialaisen gladiaattori Spartacuksen johtama. Sarjassa *Spartacus – Verta ja hiekkaa* kerrotaan hänen (vahvasti väritetty) tarinansa.

Roomalaista, vai sittenkin kreikkalaista?

- Roomalaiset **omaksuivat innokkaasti kreikkalaisen korkeakulttuurin**, mm.
 - Jumalat, vain nimet vaihdettiin
 - Kirjallisen perinteen
 - Tieteitä
 - Kuvataiteita

Roomalainen perhe

- Roomalainen perhe oli **patriarkaalinen**
 - **Mies johti perhettä** niin taloudellisissa, uskonnollisissa kuin sosiaaliseen asemaan liittyvissä asioissa
- Naisella kuitenkin **parempi asema** kuin Kreikassa
 - Saattoivat **periä, omistaa yrityksiä ja hoitaa omaa talouttaan**
 - Jätettiin kuitenkin **poliittisen elämän ulkopuolelle**
- Avioliitot **melko vapaita**
 - **Erot** ja uudelleen naimiset mahdollisia
 - **Lapsia toivottiin**, mutta avioliitolla usein **muita tavoitteita**
 - **Adoptiot yleisiä**, suku jatkui myös adoption kautta

Mikä merkitys yhteiskuntaluokilla oli antiikin Roomassa?

- **Patriisit**

- Yläluokka, maanomistajat
- Alun perin sodassa tärkein yhteiskuntaluokka
- Mahdollisuus tärkeimpiin virkoihin (mm. senaattori, konsuli)

- **Plebeijit**

- Alaluokka
- Aluksi ei poliittisia oikeuksia, myöhemmin status nousi
- Eri asia kuin ei-kansalaiset!
- Myöhemmin tärkeä rooli legioonissa

Miksi roomalaisia sanotaan usein 'käytännöllisiksi'?

- Roomalaisten jumalat olivat yksinkertaisempia kuin kreikkalaisten
- Taitavia rakentajia ja insinöörejä
 - Holvikaaret, akveduktit, areenat
- Tehokas armeija ja hallinto
 - Legioonat, provinssit, kuvernöörit...
- Roomalainen laki
 - "lain henki, ei kirjain"
 - Asianajajat, oikeuskäsittelyt, tasa-arvoisuus lain edessä

Miten antiikin Rooman arkkitehtuuri erosi kreikkalaisesta?

- Omaksui **piirteitä kreikkalaisilta**
 - Pilarit ja päätykolmiot
- Uusia teknisiä innovaatioita
 - **Holvikaari**
 - **Sementti**
- Kaaret ja kupolit

Kristinusko: Rooman perintö

- Kristinusko alkoi saada kannatusta Rooman sisällä **100-luvulta alkaen**
- Kristityt olivat **valtion kannalta harmillisia**, koska he **eivät palvoneet keisaria jumalana eivätkä taistelleet** Rooman armeijoissa
- **Kristittyjä vainottiin** 200-luvulla Rooman **murentuvan yhtenäisyyden nimissä**
- Kuitenkin **300-luvulla** kristinuskossa nähtiin valtakuntaa yhdistävä voima => **valtion uskonnoksi**
=> **kristinuskon valtakausi alkoi**

Tasavallasta keisarikunnaksi

- Tasavallan Roomassa **armeija** muodostettiin pitkään **keskituloisten kansanosasta**
- Valtakunnan **jatkuva laajentuminen vaati** kuitenkin **suurempia armeijoita** ja pidempiä palvelusaikoja => **siirtyminen** köyhistä muodostettuun **palkka-armeijaan**
 - Roomalaiset **aateliset rahoittivat** itse usein **legioonansa** => **lojaalius kenraalin** eikä senaatin **puolella**
- Senaatin kannalta pahin tapahtui 49 eKr. kun **Caesar marssitti legioonansa Roomaan** ja otti sen haltuunsa
- Caesarin **salamurhaa seurannut valtataistelu** johti lopulta hänen sisarenpoikansa Octavianin voittoon => **Roman ensimmäinen keisari, Augustus**

Kuva66. "Sinäkin, Brutukseni?" Caesar salamurhattiin senaatin istunnossa 44 eKr. Yksi murhaajista oli Caesarille hyvin läheinen Brutus Junius, jonka Caesar oli jo armahtanut kerran häntä vastaan kapinoimisesta. Kertomuksen mukaan diktaattori yritti puolustautua, kunnes tämä näki Brutuksen veitsi kädessä. Tällöin

Rooma natisee liitoksistaan

- Vaikka Rooma **jatkoi laajentumistaan** vielä pitkään keisarivallan aikana, se koki monia vakavia ongelmia
 - **Rooman palo** 64 jKr.
 - Rooman kaupungin **väkiluvun taantuminen** mm. tautiepidemioiden vuoksi
 - Kristittyjen aiheuttamat **uskonnolliset jännitteet**

Kuva67. Jotkut historialliset lähteet syyttävät keisari Neroa Rooman palon sytyttämisestä. Motiiviksi on tarjottu kristittyjen vainoamista, slummien hävittämistä tai halua maalata näkösteos palavasta kaupungista. *Scoop*

Miksi Rooma heikkeni?

- Etsi syitä Rooman heikentymiselle kirjasta ja netistä, kootaan vastaukset yhdessä dialle!

Miksi Rooma heikkeni?

- **Taantuva talous**

- Kallis armeija
- Rooman taloudellisen painoarvon heikentyminen
- Suuret hallintokustannukset
- Inflaatio
- Provinssien pääkaupunkien taloudellinen itsenäistyminen

- **Hyökkäyssotien loppuminen**

- Orjien vähentyminen
- Sotasaaliin loppuminen
- Provinssien ihmiset eivät halunneet taistella Rooman puolesta

- **Maatalouden ongelmat**

- Eroosio
- Teknologian kehittymättömyys

- **Väestö**

- Väkiluvun lasku
- Roomalaisten suhteellinen vähentyminen => levottomuudet
- Kulkutaudit
- Kansainvaellukset!
- Lyijy

Itä-Rooman synty ja Länsi-Rooman tuho

- Rooman valtakunnan heikentyessä **Rooman kaupunki menetti** yhä enemmän **arvovaltaansa ja merkitystään**
- Lopulta **valtakunta jaettiin** hallinnollisesti **kahtia 285jkr.:** keisarien suosiman Konstantinopolin johtamaan **Itä-Roomaan** ja vanhan pääkaupungin johtamaan **Länsi-Roomaan**
- Heikentynyt **Länsi-Rooma ei** kuitenkaan **selviytynyt** 400-luvun **kansanvaelluksista**
- **Itä-Roomasta** sen sijaa **muotoutui Byzantti**, valtakunta ja **säilyi vahvana vielä 1000 vuotta**

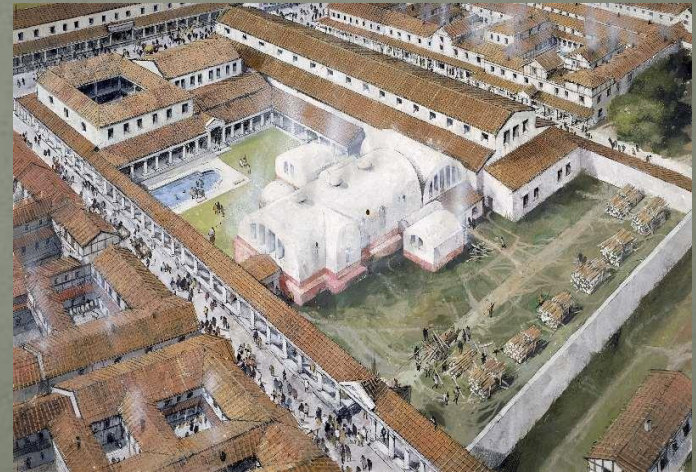
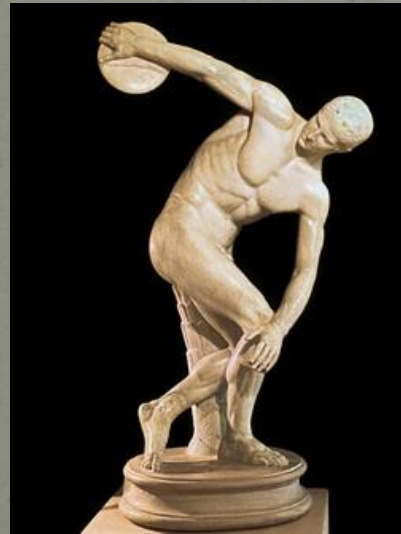

Kuva68. Rooman tuho.
Richochet.

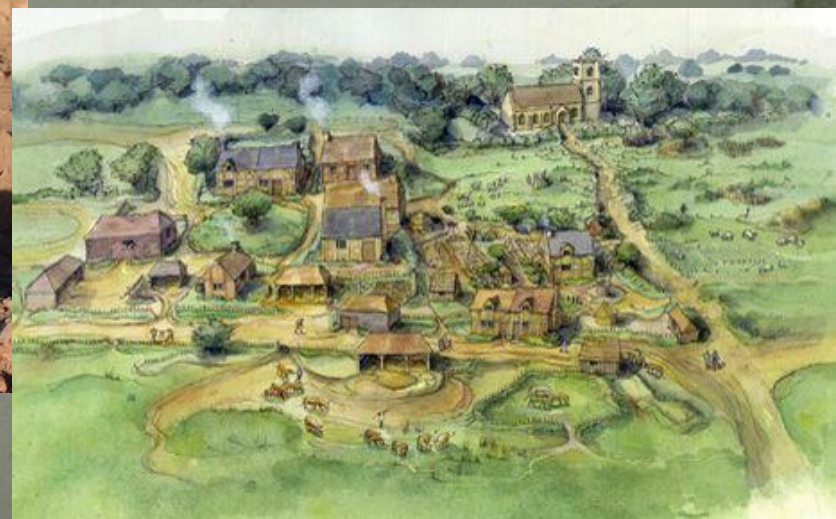
'4. Euroopan keskiaika alkaa

Tuomo Hurtig 2020-2021

Miten nämä asiat liittyivät Rooman valtakuntaan?

Miten asiat muuttuivat Euroopassa siirryttäessä antiikista keskiajalle?

Antiikin Roomasta keskiaikaan

- Yhtenäinen valtakunta => **Pienet, kilpailevat kuningaskunnat**
- Kehittynyt rahatalous => **omavaraistalous ja vaihdanta**
- Moniuskoisuus => **kristinuskon yksinvalta**
- Antiikin tieteet ja taiteet => **kadotettiin siirtymässä**
- Suuret kaupungit => **pienet maanviljelysyhteisöt**
- Palkka-armeijat => **osa-aikaiset sotajoukot**
- Yksityisomistus => **feodalismi**

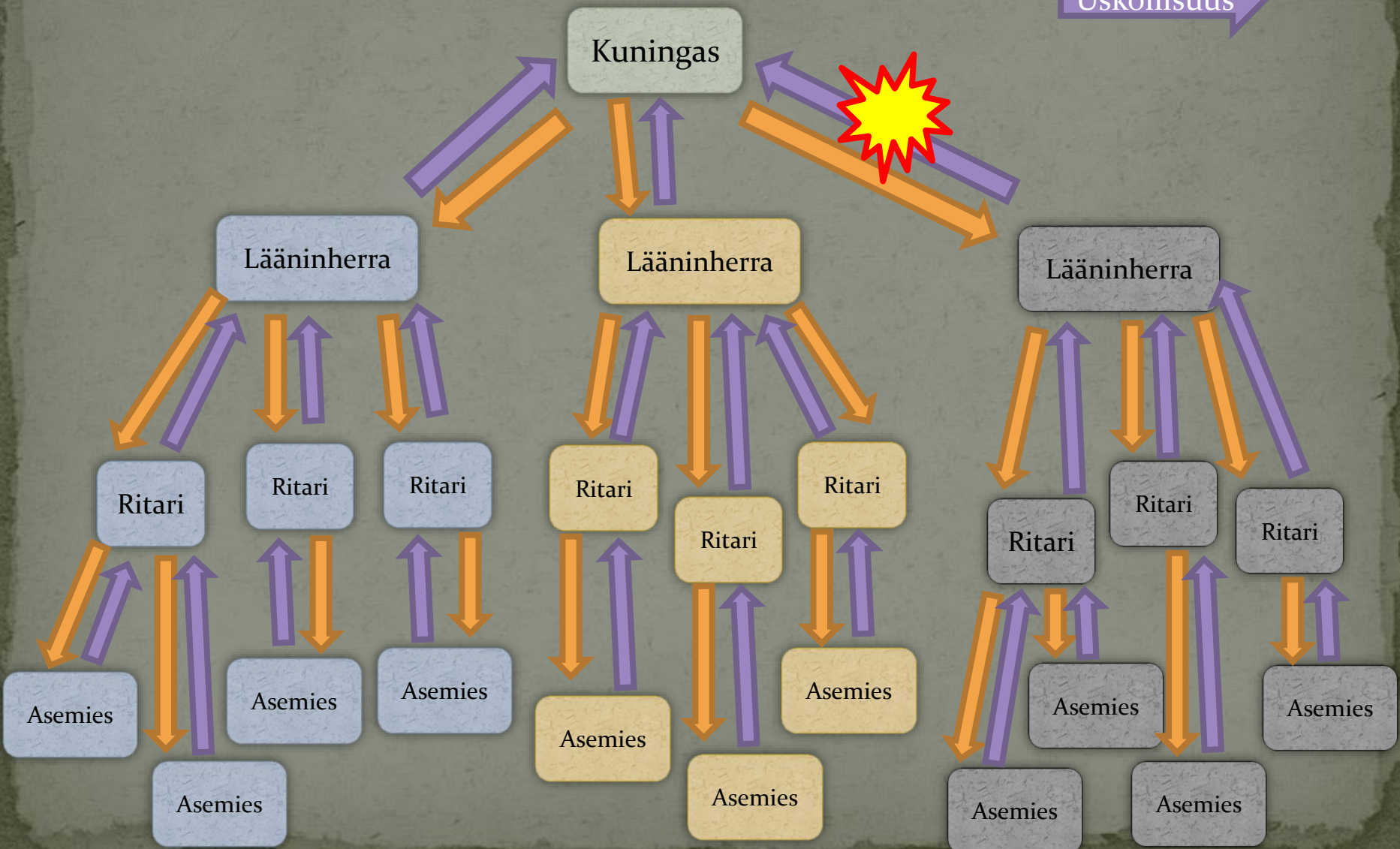

Keskiajalla uskonnolliset (kristilliset) aiheet nousivat taiteen ja kirjallisuuden kiistattomaan keskiöön.
Wikipedia.

Feodalismi

Maa →

Uskollisuus →

Mitkä tekijät mahdollistivat maatalouden nousun keskiajan alkupuolella?

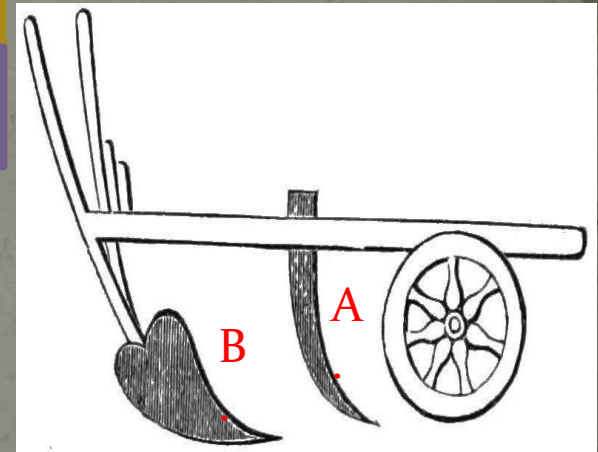
- Ilmaston lämpeneminen
- Kolmivuoroviljely
- Kääntösiipiaura
- Uudet viljelykasvit

Syysviljaa

Kesantoa

Kevätviljaa

Kolmivuoroviljely käytännössä.

Kääntösiipiaurassa oli yleensä piikki (A.) joka rikkoi maan ja aura (B.) joka käänsi pellon. Auraa veti yleensä härkä, ihminen painoi ja ohjasi teriä.

Määrittele seuraavat käsitteet.

a) **Feodalismi**

= läänityslaitos, jossa kuningas antaa verovapaata maata aatelille vastineeksi näiden sotapalveluksesta, ja aatelit antavat maata eteenpäin vastaavin ehdoin

b) **Vasalli**

= feodaaliherran alamainen, jolle tämä on vannonut uskollisuuden valan (ritari -> lääninherra, lääninherra -> kuningas)

c) **Kartanotalous**

= aatelisten kartanoiden ympärille kehittynyt talousjärjestelmä, talonpojat hoitivat aatelin peltoja vuokratyönä maksaakseen veronsa

d) **(Sääty-yhteiskunta)**

Ota kantaa väitteeseen: Feodalismi vähensi hallitsijoiden valtaa

- **Väärin, koska:**
 - Mahdollisesti suurten, väliaikaisten armeijoiden kokoamisen
- **Oikein, koska:**
 - Kuningas menetti järjestelmässä maata aatelille
 - Kuningas oli riippuvainen aatelin uskollisuudesta
 - Kunnianhimoiset aatelit saattoivat yrittää kaapata vallan
 - Liika läänitysten jakaminen heikensi kuninkaan taloudellisia edellytyksiä

Mikä oli säätyjako?

- Keskiajalla **yhteiskuntaluokat** olivat **tiukasti määritettyjä**
- Ihminen syntyi ja kuoli omassa säädyssään, **säätykierto vähäistä**
- **Asema, edut ja velvollisuudet riippuivat ihmisen säädystä**

Kuva68d. Pappi, ritari, talonpoika. *Darius Stransky*.

Ensimmäinen sääty: aatelisto

- **Keskiajalla aatelisto** oli **voimakkain** ja **tärkein**, joskin **pienikokoisin yhteiskuntaluokka**
- Aateliston **tärkein tehtävä** oli **toimia sodassa** keskiaikaisten armeijoiden **raskaana ratsuväkenä**, eliittijoukkona
- Aateliset myös **vastasivat laajojen alueiden hallinnasta** ja toimivat esim. tuomareina talonpoikien kiistoissa
- **Kokosivat** hallitsemiensa alueiden talonpojista **asemiesjoukkoja** tarpeen niin vaatiessa

Kuva69. Ritarit kuvataan usein populaarikulttuurissa raskaassa levyhaarniskassa, mutta todellisuudessa useimpia ritareita suojasi lähinnä rengaspaita aina 1400-luvulle saakka. *Rotten*

Toinen sääty: papisto

- **Kristinusko** oli yksi harvoista koko Eurooppaa yhdistävistä tekijöistä keskiajalla
- **Keskiaikaisen ihmisen maailma oli täynnä vaaroja** aina noidista pahoihin henkiin ja paholaisen houkutuksiin => **kirjon korostunut rooli**
- **Uskonto perusteli yhteiskuntajärjestystä** => tuki ylempää säätyä
- **Pappi** oli jokaisen kylän tärkeimpiä merkkihenkilöitä: monesti hän oli yhteisön ainoa luku- ja kirjoitustaitoinen
- Papiston kieli oli **latina**
- Luostarit olivat **keskiaikaisia tieteellisiä ja kulttuurisia keskuksia**

Kuva70. Keskiaika oli luostareiden kulta-aikaa. Osa niistä on säilynyt aina nykyaikaan saakka. *Life in the Middle Ages.*

Kolmas sääty: talonpojat

- Talonpojat muodostivat keskiaikaisen yhteiskunnan **ylivoimaisen enemmistön**
- He **harjoittivat maataloutta** joka elätti koko yhteiskunnan
- Talonpojat **maksoivat verot** ja **palvelivat** tarvittaessa **sodassa jalkaväkenä**
- Keskiajalla **talonpojat** olivat **maaorjan asemassa**: heidän elämänsä oli sidottu maahan jota he viljelivät; he eivät saaneet muuttaa pois tai vaihtaa ammattia

Kuva71. Keskiaikainen maatalous oli työvoimavoittoista, ja edistysaskeleet viljelytekniikassa verrattain hitaita. *Wikipedia.*

Millainen asema keskiaikaisella kirkolla oli yhteiskunnassa?

- Kirkolla paljon **varallisuutta ja poliittista valtaa**
- Hyvin **järjestäytynyt ja hierarkkinen**
- **Kanoninen oikeus**
- **Kilpaili välillä vallasta** kruunun kanssa
- Latina **yleiskielenä**
- **Monopoli** uskuntoon ja pitkälti kirjallisuuteen
- Inkvisitio ja ristiretket

Miten kirkko vaikutti keskiaikaiseen maailmankuvaan?

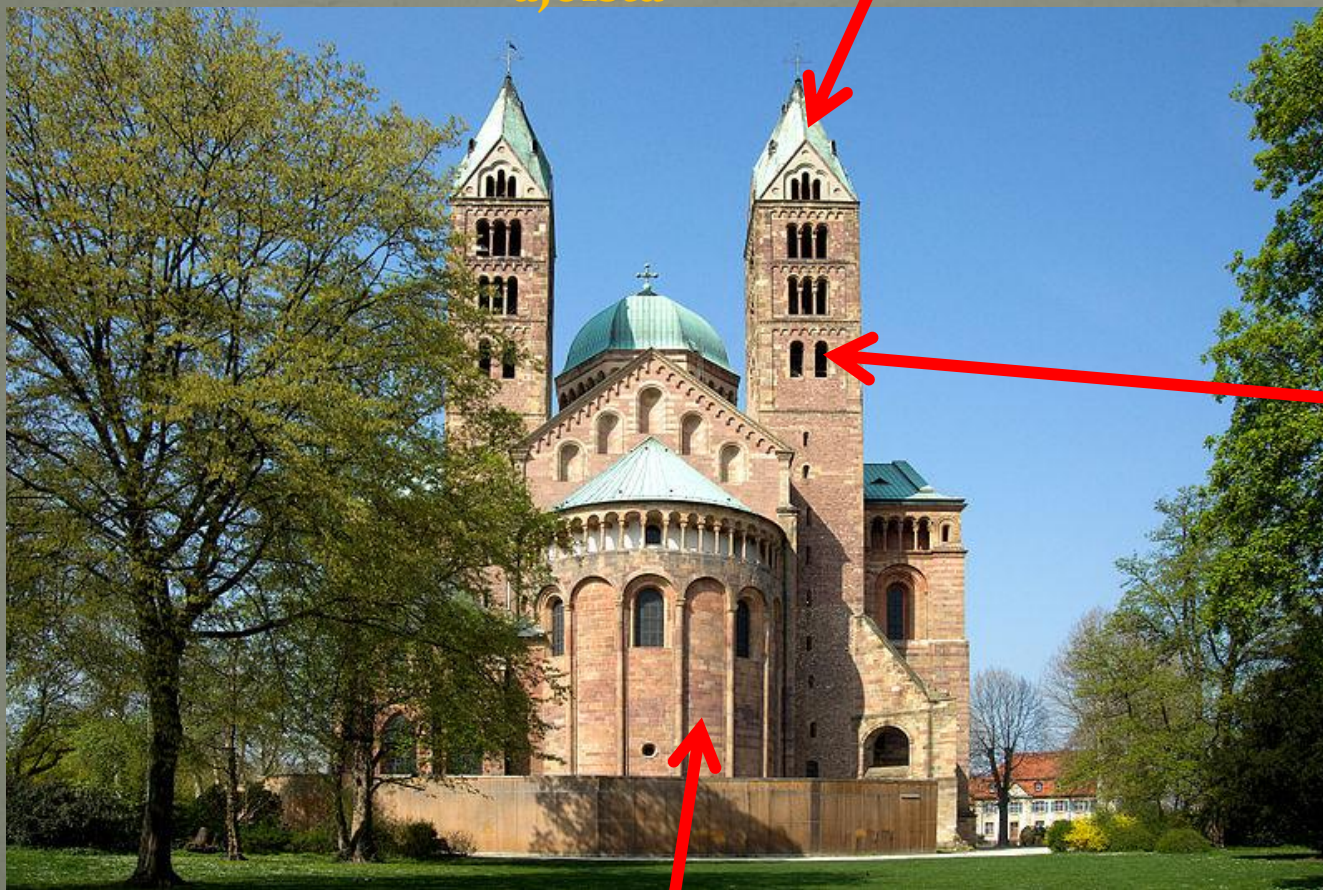
- Kylät hyvin **yhteisöllisiä**, pappi **edusti kirkkoa**
- **Pyhimyskultit** kasvattajina ja vallan välineinä
- Tavalliset talonpojat eivät matkustelleet saati lukeneet
=> **kirkolla tiedon monopoli**
- Papit ainoita jotka pitivät **kalentereita ja mittasivat aikaa**
- Taudit ja vitsaukset nähtiin **pyhinä rangaistuksia**

Miten kristinusko vaikutti keskiajan taiteeseen?

- **Aiheet** useimmiten **Raamatusta tai pyhimystarinoista** => taide levitti kristillistä maailmankuvaa
 - Maallisia aiheita **esiintyi harvoin**
 - ”**Arvoperspektiivi**”
- Taiteilijat nähtiin **käsityöläisinä**
 - Mesenaatit tukivat taiteilijoita ja tilasivat näiltä töitä

Romaaninen kirkkoarkkitehtuuri

Linnamainen ulkomuoto kertoi levottomista ajoista

Puolikaarevat, pienet ikkunat matkivat roomalaisia ja helpottivat puolustamista

Paksut muurit

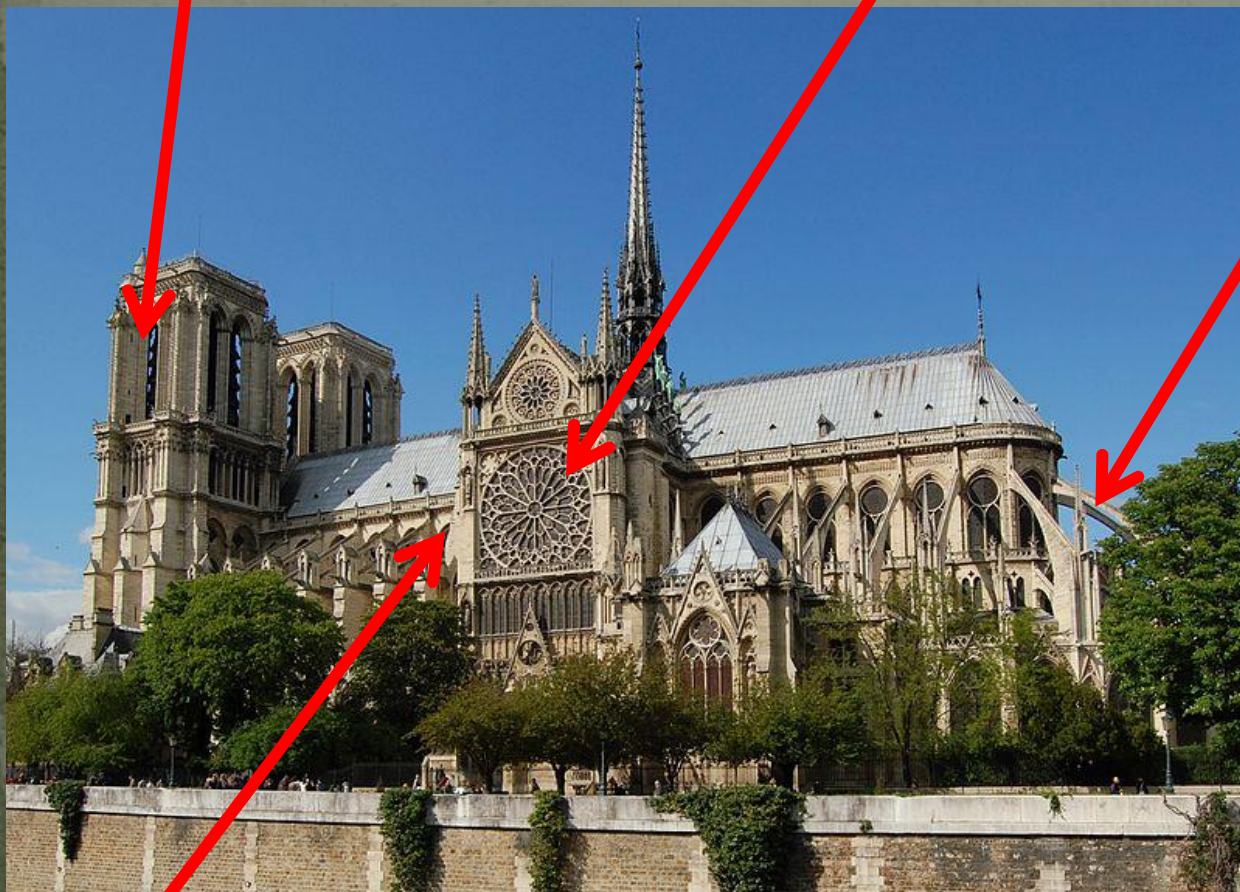
Speyer katedraali, Saksa.
Wikipedia.

Goottilainen kirkkoarkkitehtuuri

Suuret, ilmavat ikkunat toivat valoa

Ruusuikkuna oli lasitaiteen mestarinäyte

Ilmavat, kapeat kaaret toivat keveyden tuntua

Notre Dame,
Ranska.
Wikipedia.

Ohuet seinät ja puolustusnäkökulman unohtaminen kielivät vakaudesta

Ristiretket alkavat

- Ristiretket saivat alkunsa **paavi Urbanus II kehotuksesta** 1095
 - Paavi oli **huolissaan islamilaisen imperiumin vallan kasvusta** ja Byzantin (entisen Itä-Rooman) heikentymisestä
 - Muslimien pelättiin **uhkaavan Eurooppaa**
- Ristiretket saivat **yllättävän suuren suosion** eurooppalaisten, erityisesti aatelisten nuorempien poikien, riveissä
 - Ristiretket tarjosivat **tilaisuuden omien läänitysten hankkimiseen** pyhässä maassa
- Ensimmäinen ja toinen ristiretki olivat **häkellyttäviä menestyksiä**
 - **Islamilainen maailma oli sekasorrossa sisäisen** valtakamppailun vuoksi
 - Ristiretkeläiset valloittivat Jerusalemin, Akkon, Tripolin ja monta muuta tärkeää aluetta => **ristiretkeläisvaltakuntien synty**

Kuva74. Ristiretkeläiset tekivät uskonkiihkossaan monia hirveyksiä. Pahin lienee ollut Jerusalemin verilöyly, jossa kaupungin valloitettuaan ristiretkeläiset teloittivat ”väärauskoisen” väestön. *Pinterest.*

Saladin ja myöhemmät ristiretket

- 1100-luvulla **Saladin** niminen kalifi yhdisti **muslimimaailman uudelleen** ja perusti Ayyubid –dynastian
- Lyhyen rauhan kauden jälkeen Saladin ajautui **sotaan ristiretkeläisvaltioita vastaan**
 - **Jerusalem valloitettiin 1187**
- Eurooppalaiset lähettivät matkaan **kolmannen ristiretken** valloittaakseen pyhän kaupungin takaisin, Rickard Leinojamieli kuitenkin **epäonnistui**
- Jerusalemin kaaduttua muutkin **ristiretkeläisvaltakunnat alkoivat heikentyä** ja joutua muslimien valtaan
- Turhautuneet ristiretkeläiset **ryöstivät Konstantinopolin** => Byzantin loppulaskenta
- Saksilainen ritarikunnan valloitti ja **käännnytti Baltian**
- Ruotsalaiset valloittivat ja **käännnyttivät Suomen**

Kuva75. -"Kuinka monta taistelua voititte ennen kuin minä tulin? Siis, ennen kuin Allah päätti että minä tulisin?"

-"Ei montaa, mutta se johtui siitä että olimme syntisiä."

-"Pyh! Se johtui siitä että olitte huonosti valmistautuneita!"

Keskiaikaiset kaupungit feodalismien ulottumattomissa

- Keskiajalla **kaupungit olivat harvinaisia**, mutta eivät tavattomia
- Kaupungit olivat **käsityön ja kaupan keskuksia**
- Kaupungeissa **ei noudatettu keskiaikaista sosiaalista järjestystä**
 - **Kiusallista kirkolle ja aatelistolle**
 - Kaupungit olivat **hyvin puolustettuja** => **melko turvassa** aatelisten vihalta
 - **Maaorjat pakenivat joskus kaupunkeihin** paremman elämän toivossa

Kuva77: Ranskalainen Carcassonnen kaupunki on nykyaikaan säilynyt osoitus siitä miksi keskiaikaiset kaupungit jätettiin useimmiten rauhaan.
Pinterest.

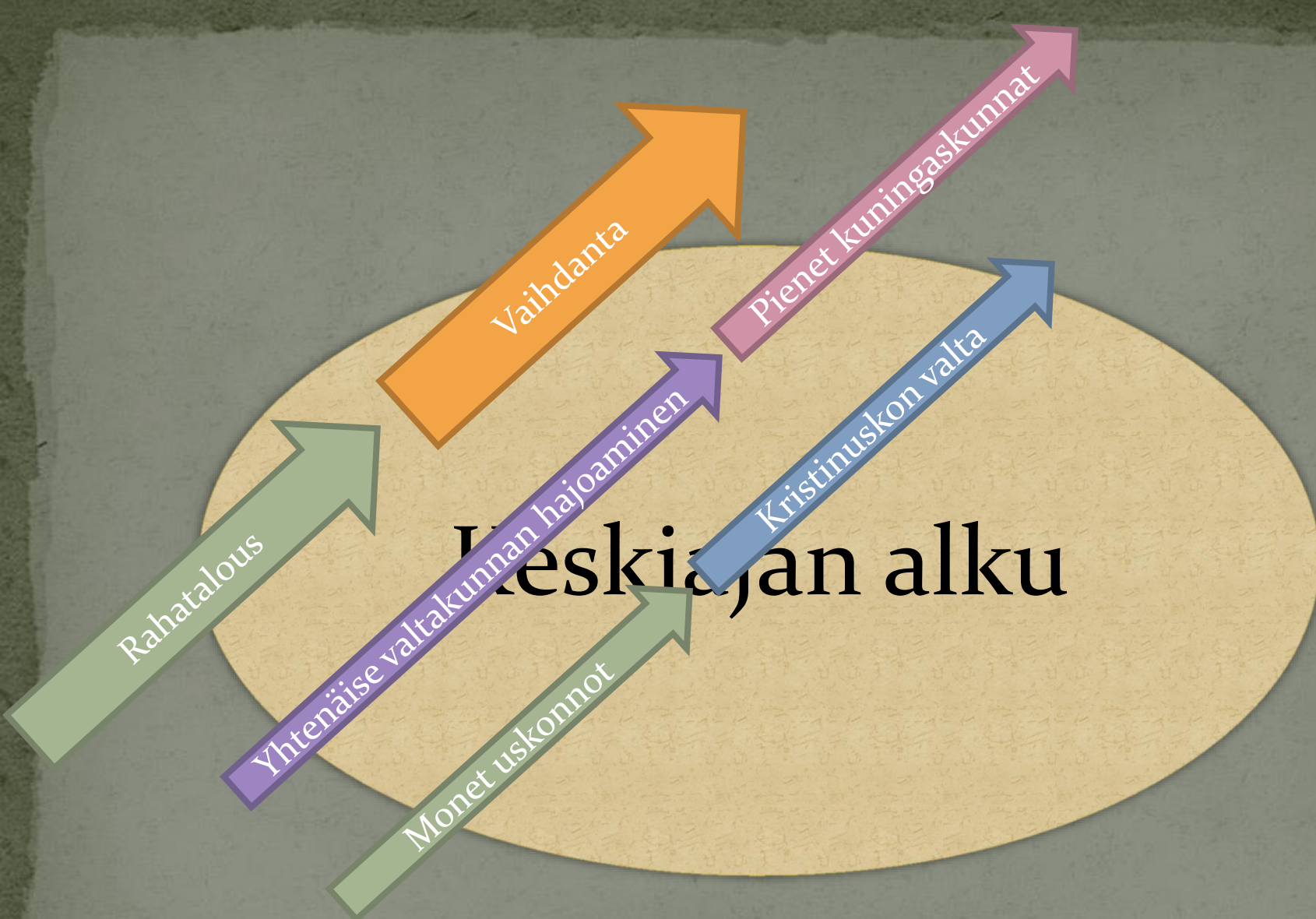
Kaupunkien vallan kasvu ja porvariston nousu

- **Ristiretket muuttivat kaupunkien roolia** merkittävästi
- Pyhään maahan matkaavat sotajoukot tarvitsivat varusteita, ruokaa ja kuljetuskalustoa => **kaupungit myivät mielellään**
- Paluumatkalla kotiin **ristiretkeläiset usein myivät ryöstösaaliinsa matkalla olevissa kaupungeissa**, varsinkin Italiassa
- Ristiretkeläisvaltakuntien aikana **monet ennen arabien hallitsemat kauppareitit joutuivat eurooppalaisten kauppiaiden käsiin** (hetkeksi)
- ⇒ **Porvariston varallisuuden ja vaikutusvallan kasvu**
- ⇒ **Kaupunkien vahvistuminen**
- ⇒ **Kaupunkien kyky vaikuttaa asioihin sotilaallisesti ja taloudellisesti kasvoi**, siinä missä ristiretkien heikentämien aatelisten heikkeni
- ⇒ Pyhän maan menetyksen jälkeen **kaupunkien kauppiaat alkoivat etsiä uusia kauppareittejä** joilla kiertää arabien hallitsemat alueet

Tehtävä: Tulkitse oheista karttaa, mitä kaikkea se kertoo keskiajan lopun kaupankäynnistä?

Kuva77: Keskiajan kauppareitit. *Ancient Trade Routes.*

Keskiajan alku

Rahatalous

Vaihdanta

Yhtenäinen valtakunnan hajoaminen

Kristinuskon valta

Monet uskonnot

Pienet kuningaskunnat

- Talous perustui kaupankäyntiin => kaupankäynti oli taloudelle hyvin merkittävää
- Kaikki => useimmat, lähes kaikki
- Epäterveellinen => epäterveellisempi
- $1 + 1 + 1 = 3$
- Koska => todennäköisesti/mahdollisesti?

Pohjoisen kauppamahti: Hansa

- 1200-luvulla Pohjois-Saksan ja Itämeren alueen mahtavimmat kaupungit muodostivat **kauppaliiton: Hansan**
- 1300-luvulla Hansa **syveni myös puolustusliitoksi**
- Merkittävimpiä Hansakaupunkeja olivat **Lyypekki, Riika, Tallinna ja Bergen**
- **Hansa kykeni nostamaan ja kaatamaan hallitsijoita** armeijoillaan ja rahoillaan (esim. Kustaa Vaasa)

Kuva78: Hansaliiton laivat hallitsivat kauppaa pohjoisessa Euroopassa ja ne pystyivät tarvittaessa painostamaan kilpailijoitaan huomattavilla sotajoukoilla. *Elly's Manor House.*

Opiskelu keskiajan lopulla

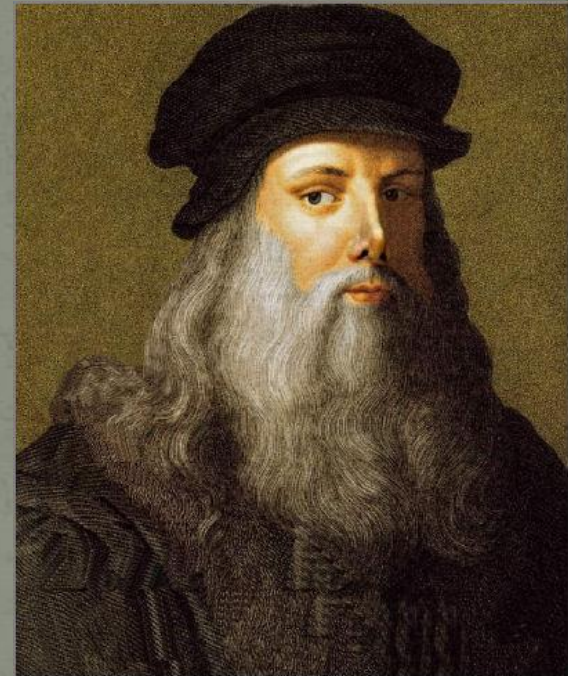
- **Varhaiskeskiajalla** opetusta annettiin lähinnä luostareissa
- 800-luvulta alkaen suurien tuomiokirkkojen yhteyteen alettiin perustaa **katedraalikouluja**
 - Kouluttivat **oppineita kirkon tarpeisiin**
- **Yliopistoja** alkoi muodostua 1100-luvulta
 - **Aluksi** vain opettajia ja heidän opetuslapsiaan, **vakiintuivat pikkuhiljaa**
 - Ei pääsykoetta, mutta **opiskelu oli kallista => opiskelijat lähinnä yläluokkaa**
 - Tärkein oppiaine **teologia**, mutta myös **muut tieteet alkoivat kehittyä**
 - Opiskelukielenä **latina**
 - Valmistuneet haluttuja **asiantuntijoita ja virkamiehiä**

Keskiajan tiede

- Pitkään ajateltiin että **tieto löytyy Raamatusta ja Artistoteleen opeista** => tiede ei edennyt
- **Aristoteelinen maailmankuva** vallalla
 - Maa aurinkokunnan **keskipiste**
 - Maanpäällinen ja taivaallinen osa
 - **Ihminen luomakunnan herra**
- **Skolastiikka** muodissa
 - Raamattua yritettiin todistaa antiikin filosofian avulla
- Tieteen tehtävänä **jäsentää ja opettaa jo tiedettyä**
=> **tiede ei juuri edennyt**

Mikä ihmeen renessanssi?

- Keskiajan lopulla **kaupunkien porvariston voima ja varallisuus kasvoi** merkittävästi
- **Porvaristo istui huonosti keskiaikaiseen yhteiskuntajärjestykseen** => halu muutokseen
- Ristiretkien aikaansaama **kulttuurivaihto islamilaisen maailman kanssa** toi eurooppalaiset **takaisin kosketuksiin antiikin aikaisen tieteen ja taiteen kanssa**
- **Varakas porvaristo tuki taiteiden ja tieteiden kehitystä** => kulttuurinen ja ideologinen murros jota kutsutaan nimellä renessanssi (=uudelleen syntyminen)

Kuvago. Leonardo da Vinci oli yksi renessanssin kuuluisimpia taiteen ja tieteen tekijöitä. *King's Gallery.*

Renessanssin piirteet

- **Maallisen taiteen esiinmarssi**
 - Porvaristo halusi näyttävää taidetta, ei uskonnollisia kuvituksia
 - Innoitusta ja esimerkkiä haettiin antiikista
- **Tieteiden arvostuksen nousu**
 - Islamilaisen maailman välittämän antiikin tieteen perinne toimi lähtökohtana luonnontieteiden kehitykselle
- **Ihmiskäsityksen muutos**
 - Ihmistä alettiin pitää yhä enemmän arvokkaana yksilönä ja vähemmän kuninkaan ja kirkon alamaisena
 - Ihmishanteeksi tuli *uomo universale*, yleistaitaja joka taiteilee, tieteilee ja urheilee
- **Kirkon ja aateliston aseman vaarantuminen**

Kuva91. Renessanssin ihannemies oli kaikessa hyvä. Toki vain varakkailta oli varaa omistautua kaikenlaisille harrastuksille. *Pinterest.*

Uusi aika alkaa

Tuomo Hurtig 2020-2021

Ennen löytöretkiä

- **Euroopan yhteydet** muuhun maailmaan keskiajalla **kulkivat lähinnä islamilaisen maailman läpi**
 - **Maapallon uskottiin olevan litteä** ja merimatkan Atlantin yli johtavan tuhoon
 - **Talous pyöri enimmäkseen maatalouden ympärillä**
- => **Eurooppa feodaalinen ja varsin eristäytynyt muusta maailmasta**

Kuva92. Keskiajalla useimmat eurooppalaiset uskoivat että maailman reunalle purjehtiva laiva on tuomittu putoamaan tyhjiyteen joutumaan sanoinkuvaamattomien hirviöiden ahmimaksi. *IFLSscience*.

Löytöretket alkavat

- **Ristiretket** olivat antaneet eurooppalaisille kauppiaille **maistiaisen mantereiden välisen kaupan voitoista**
- **Hallitsijat** olivat **kyllästyneet aatelisten voimaan**
 - ⇒ **Tutkimusmatkailijat** halusivat etsiä uusia kauppareittejä ja alueita
 - ⇒ **Hallitsijat** näkivät tilaisuuden saada uusia alueita hallintaansa
 - ⇒ **Kaupunkien porvareiden** ja maiden hallitsijoiden tuki löytöretkille

Kuva 92b. Venetsialaista Marco Poloa on pitkään pidetty yhtenä ensimmäisistä eurooppalaisista joka vieraili Kiinassa ja palasi kertomaan seikkailuistaan. Moderni tutkimus on kuitenkin asettanut Polon väitteet matkoistaan kyseenalaisiksi. Netflixin näyttävässä sarjassa *Marco Polo* nimikkosankari paitsi matkustaa kiinaan, myös opiskelee kungfuta, rakastuu feikki prinsessaan ja pelastaa Kublai Khanin hengen; mikä multitalentti! blackbeltmag.com

Uusia maailmoja ja valkoisen miehen taakkaa

- **Löytöretkeilijät löysivät useita eurooppalaisille aiemmin tuntemattomia alueita**, kuten Amerikat
- **Euroopan valtiot alkoivat valloittaa** vasta löydettyjä alueita kilvan rikkauksien ja raaka-aineiden toivossa
- **Valloitettujen alueiden alkuperäiskansat tuhottiin tai alistettiin** pakkotyövoiman tasolle
 - "**Valkoisen miehen taakka**" oli viedä eurooppalainen sivistys ja uskonto maailman alkeellisemmille kansoille, joita voitiin hyväksikäyttää samalla ilman tunnontuskia
- Myös **uusia kauppareittejä** aiemmin **arabien hallitsemien alueiden toiselle puolen** löydettiin ja otettiin kiivaaseen käyttöön (kts. kirjan s. 98)

Tehtävä: Pohtikaa ryhmässä

- **Onko perusteltua puhua löytöretkistä? Miksi ja miksi ei?**
 - **Kyllä:** Eurooppalaiset löysivät itselleen uusia ja aiemmin tuntemattomia alueita, kulttuureja ja tuotteita. Aikaisemmin Eurooppa oli ollut ”takapajula”
 - **Ei:** Eurooppalaisten ”löytämät” alueet olivat kehittyneet ja eläneet omaa elämäänsä vuosisatoja/tuhansia ennen Eurooppalaisten tuloa. Esim. viikingit olivat jo vierailleet Pohjois-Amerikassa, tieto oli vain unohtunut.
- **Mitä merkitystä löytöretkillä on saattanut olla paikallisille väestöille?**
 - Paikalliset väestöt kärsivät eurooppalaisten tautien ja valloitusotien takia
 - Eurooppalaiset pakottivat valloittamansa alueet kääntymään kristinuskoon ja noudattamaan eurooppalaisia tapoja => monia kulttuureja tuhoutui
 - Alkuperäiskansoista tuli orjia omalla maallaan jonka ulkopuoliset valloittajat miehittivät
- **Mikä ajoi eurooppalaiset löytöretkille?**
 - Halu laajentaa valtaa ”vanhan maailman” ulkopuolelle
 - Toiveet rikkauksista ja seikkailuista
 - Halu avata uusia kauppareittejä
 - Taloudellisten ja sotilaallisten voimavarojen kasautuminen Eurooppaan

Keskiajan loppu

- **Löytöretket ja renessanssi** toimivat Euroopassa lähtölaukauksena siirtymälle **keskiajasta uuteen aikaan**
- **Uuden ajan merkittäviä piirteitä** olivat mm.
 - **kaupunkien nousu** vallan keskiöön
 - **aatelisten aseman heikentyminen** ja ritareiden katoaminen
 - **Kirkon vallan heikentyminen**
 - **yksinvaltaisten hallitsijoiden voimistuminen**
 - **talousjärjestelmän mullistuminen**
 - **Euroopan ulkopuolisten kansojen alistaminen**
 - **valtioiden välisten voimasuhteiden muuttuvuus**

Kuva93. Merenkäynnistä tuli uuden ajan myötä entistä tärkeämpää ja myös sotilaallisesti merkittävämpää. *Woolly Days*.

Kolonialismi eli siirtomaavalta

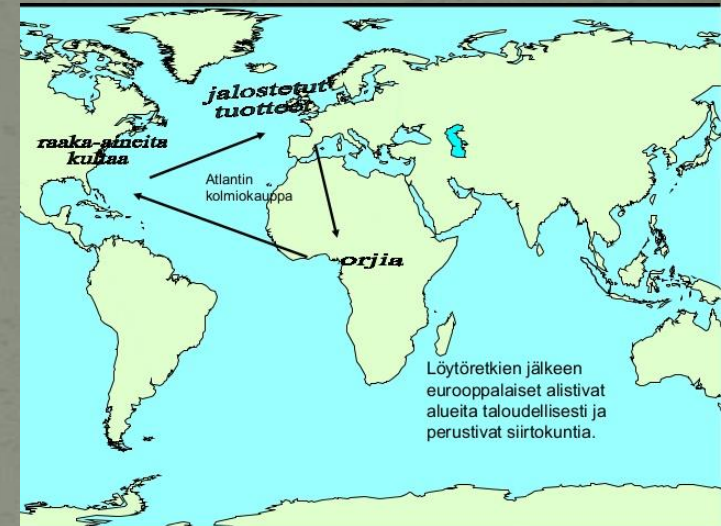
- **Eurooppalaiset valtiot alkoivat** löytöretkien vanavedessä **perustaa kilvan** ensin **kauppa-asemia, sittemmin siirtokuntia**, valloittamilleen alueille
- **Kolonialismi merkitsi varallisuuden ja vallan huomattavaa kasautumista eurooppalaisten käsiin**, alkuperäiskansat taas tuhoutuivat tai joutuivat orjuuteen
 - Kolonialismi = siirtomaavalta
- **Varhaiset kolonialismin suurvallat** olivat löytöretkien ensimmäisessä aallossa liikkeellä olleet **Portugali ja Espanja**, **myöhemmin** johtaviksi siirtomaavalloiksi nousivat vahva **Ranska ja laivastoltaan ylivoimainen Iso-Britannia**
- **Modernin Euroopan taloudellinen ylivoima ja monet kolmannen maailman ongelmat ovat suoraa tai välillistä seurausta kolonialismista**

Kuva94. Menestyneimmäksi siirtomaavallaksi nousi ajan myötä Iso-Britannia. Pilapiirros esittää Englantia ulottamassa lonkeroitaan ympäri maailmaa. *AFR-110*

Kauppan painopiste siirtyy Atlantille

- **Siirtokuntien perustaminen siirsi kaupan painopisteen kokonaan uudelle alueelle: Atlantin valtamerelle**
- **Siirtynyt kaupankäynti ohitti Islamilaisen valtakunnan => alamäen alku muslimimaailmalle**
- **Atlantille syntyi kolmikantakauppa:** Afrikasta orjia Amerikkaan, Amerikasta raaka-aineita Eurooppaan, Euroopasta jalostettuja tuotteita Afrikkaan

Kuva95. Atlantin kolmikantakaupassa liikkuivat orjat, raaka-aineet ja jalostetut tuotteet. *Slideshare.*

- Tehtävä: Olet lukitussa huoneessa kahden muun ihmisen kanssa. Huoneesta löytyy kaikki selviytymiseen tarvittava, mutta sieltä ei ole ulospääsyä tai mahdollisuutta ottaa yhteyttä ulkomaailmaan. Sinulla ja molemmilla kanssaihmisilläsi on 20 euroa euron kolikoina. Miten rikastut rahallisesti tässä minimaailmassa?

Merkantilismi

- Varsinkin **uuden ajan alussa uskottiin että maailman varallisuus on vakio** (kakku jota ei voi suurentaa)
 - Niinpä **ainoa tapa rikastua on viedä varallisuutta kilpailijoilta** (isontaa omaa kakkupalaa muiden kustannuksella)
 - Samaan aikaan **omaa varallisuutta pyrittiin kasaamaan ja rahan pakoa ulkomaille estämään** (oman kakkupalan suojele)
- => **Merkantilismi**, eli vaurauden tavoittelu johon kuuluu pyrkimys omien tuotteiden **viemiseen** ja niillä rikastumiseen, samalla kun pyritään **estämään** kilpailijoiden **tuontia** tulleilla ja kielloilla

Valistuksen taustat

- Renessanssin, löytöretkien ja tieteen kehityksen myötä **eurooppalainen maailmankuva alkoi muuttua**
 - Kehitys osoitti **järjen voimaa**
 - Yhteiskunnissa **valta oli** kuitenkin edelleen itsevaltaisilla **kuninkailla ja kirkolla**
- ⇒ Älymystön keskuudessa alettiin **vaatia muutosta** yhteiskuntajärjestykseen

Valistuksen perusajatus (John Locke 1632-1704)

Ihmiset ovat **syntyjään tasa-arvoisia** ja heillä on **luonnollisia oikeuksia** (esim. turvallisuus).

Koska ihmiset ovat itsekkäitä, **järjestyksettömässä** tilassa vallitsee ”kaikkien ihmisten sota kaikkia vastaan”.

Kansan täytyy **luovuttaa osa oikeuksistaan yhteiskuntasopimuksilla vallanpitäjille**, jotka pitävät yllä järjestystä ja luovat **hyvät mahdollisuudet ihmisten onnellisuudelle**.

Valta on **jaettava** vallankäyttäjien kesken, jotta he voivat **valvoa toisiaan** ja estää toistensa valtapyrkimyksiä.

Mikäli vallanpitäjät toimivat alaistensa kannalta huonosti, **kansalla on oikeus vaihtaa päättäjät**.

Ranskalaiset valistusfilosofit

- **Montesquieu** (1689-1755)
 - Lakien henki (1748)
 - Vallan kolmijako-oppi
- **Voltaire** (1694-1778)
 - Valistunut itsevaltius
 - *Kirkon vastaisuus* – ”Murskatkaa tuo katala!”
- **Rousseau** (1712-1778)
 - Täydellinen demokratia
 - Vastusti yksityisomistusta

Valistuksen vastavoimat

- Varsinkin Ranskassa **kirkko ja itsevaltiat taistelivat valistusta vastaan**
- **Sensuurilla** pyrittiin estämään vahingollisten ajatusten leviäminen
 - Valistusajattelijat hyödynsivät **salanimiä ja vertauskuvia**
- Älymystö järjesti **keskustelutilaisuuksia** välttääkseen sensuurin

Yhdysvallat itsenäistyy

- Iso-Britannia **kiristi** amerikkalaisten **siirtokuntiensa verotusta** suuren siirtomaasodan (1756-1763) jälkeen
 - **Siirtokunnat kapinoivat** veroja vastaan valistukseen vedoten
- Syttyneessä sodassa **siirtokunnat itsenäistyivät ja Yhdysvallat perustettiin**
 - **Itsenäisyysjulistuksessa** ja uuden valtion hallinnossa **julistettiin valistuksen sanomaa** kuten uskonnon ja yrittämisen vapautta...
 - ...joka ei kuitenkaan taannut oikeuksia **orjille** tai **intiaaneille**

Presidentti
(toimeenpano)

Kongressi
(lainsäädäntö)

Tuomioistuimet
(tuomiovalta)

Ranskan suuren vallankumouksen taustat

- **1780-luvulla Ranska oli kurjassa tilassa**
 - **Valtio velkaantui raskaasti:** hovi eli tuhlailevaa elämää, sodat olivat käyneet kalliiksi ja talonpoikien sekä porvarien tarpeet laiminlyötiin
 - **Aatelisto ja papisto pitivät tiukasti kiinni verovapaudestaan**
- **1789 Kuningas kutsui koolle valtiopäivät** pohtimaan velkaantumisen katkaisemista
 - **Aatelisto ja papisto liittoutuivat** estääkseen uudistukset
 - **Talonpojat ja porvarit** (97% väestöstä) **vaativat äänekkäästi muutoksia**

Vallankumous alkaa

- **Säätyjen välit kiristyivät äärimmilleen** ja lopulta ”**kolmas sääty**” julistautui yksin kansalliskokoukseksi => kapina valtiovaltaa vastaan
 - Esikuvana Yhdysvaltojen itsenäisyystaistelu
- **Kaupunkien kaduilla taisteltiin**, pappiloita ja kartanoita ryövättiin ja **levottomuudet levisivät myös maaseudulle**
 - **Suurin osa vallankumouksellisista oli lukutaidotonta työväestöä ja talonpoikia, valistusajattelijoihin perehtyneet johtajat porvareita**
 - **Vallankumoukselliset saavuttivat voiton** ja alkoivat uudistaa maata, mm. takavarikoimalla kirkon omaisuutta, muuttamalla lakeja ja vähentämällä ylempien säätyjen oikeuksia

Vallankumous syö omat lapsensa

- Kuningas **Ludwig XVI sai jäädä nimellisesti valtaan**
 - **Tuomittiin ja mestattiin** kuitenkin pakoyrityksen jälkeen 1789
 - => **Ranskan naapurit sotaan** Ranskaa vastaan **vallankumouksen leviämisen estämiseksi**
- **Valta keskitettiin Maximilien Robespierrelle** tilanteen vakauttamiseksi
 - **Alkoi julma terrori** ja vastustajien vainoaminen
 - Lopulta **vallankumoukselliset itse mestasivat Robespierren 1794**
- **1799 Napoleon Bonaparte otti vallan käsiinsä** ja loi käytännössä itsevaltaisen järjestelmän
- Vallankumouksen ylevät aatteet – vapaus, veljeys, tasa-arvo – eivät päässeet käytäntöön vielä pitkään aikaan

Teollistuminen ja imperialismi

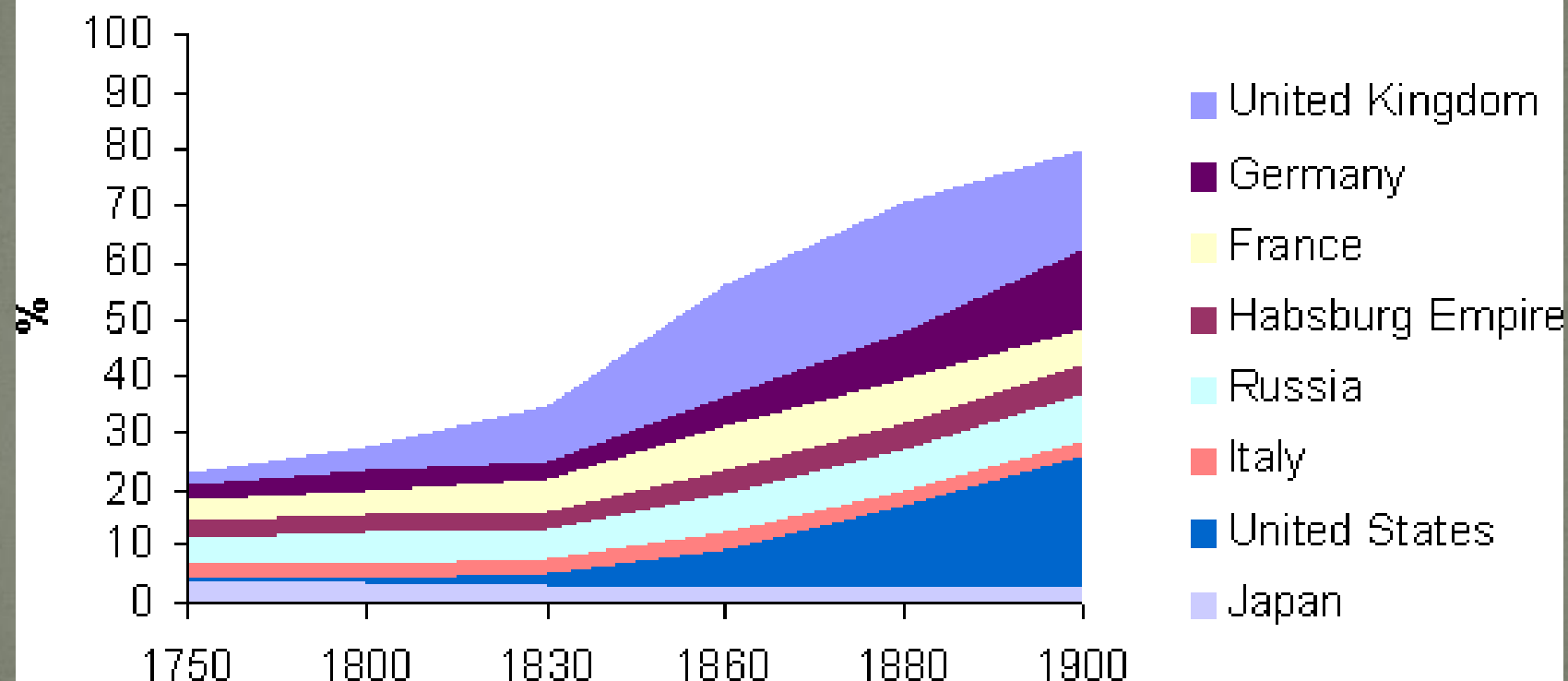
Tuomo Hurtig 2020-2021

Teollistuminen alkaa

- **1700-luvun alkuun tultaessa Iso-Britanniaan** oli vahva esiteollinen yhteiskunta
 - **Vauras** kaupasta ja siirtomaista
 - **Vakaa** ja rauhallinen
 - Sotilaallisesti **turvattu**
- **Teknologiset innovaatiot** laukaisivat ns. teollisen vallankumouksen
 - **Höyrykone** => sovellutukset
- Aloitti **massatuotannon aikakauden**

Teollistumisen edistymisen

**Relative Share of World Manufacturing Output,
1750-1900**

Wikipedia.

Teollistumisen seurauksia

- **Ruuan tuotannon** voimakas **kasvu**
=> väestönkasvu
- **Kaupungistuminen**
 - Maaseudulla ei riittänyt työtä, kaupungeissa taas tarvittiin tehdastyöläisiä
- Suurvaltojen **voimasuhteiden muuttuminen**
 - Iso-Britannian hurja etumatka
 - Saksan ja Yhdysvaltojen nousu, Ranska myöhässä
 - Venäjän putoaminen pois muiden suurvaltojen vauhdista
- **Yhteiskuntaluokkien uusiutuminen**
 - Tehdastyöläisten merkityksen nousu, tehtaanomistajien tärkeys
 - Naiset työelämään
 - Työväenyhdistysten synty

Mikä imperialismi?

- Eurooppa oli aina Länsi-Rooman tuhosta keskiajan lopulle **hyvin eristäytynyt maanosa**
 - Moniin muihin alueisiin verrattuna **heikko taloudellinen, teknologinen ja sotilaallinen voima**
 - **Sisäinen hajaannus** ja toistuvat sodat
 - **Vähän vaikutusta** Euroopan ulkopuolisiin asioihin
- **Euroopan asema** kuitenkin **muuttui** keskiajan lopulla
 - **Ristiretket vaurastuttivat** varsinkin Etelä-Eurooppaa ja **lisäsivät tietotaitoa**
 - **Löytöretket avarsivat maailmankuvaa** ja avasivat **uusia kauppaa- ja valloitusmahdollisuuksia**
- Eurooppalaiset mahtivaltiot **käänsivät katseensa ulospäin**
 - Sodat Euroopassa entistä tuhoisampia ja vaarallisempia
 - **Vasta löydetty alueet** sotilaallisesti heikkoja
 - Islamilaisen maailman pysähtyneisyys ja aasialaisten valtioiden heikkous **vähensivät kilpailua**

=> **Imperialismi** = siirtomaiden valloittaminen ja taloudellinen sekä kulttuurinen alistaminen ja hyväksikäyttö

Ketkä olivat merkittävimpiä siirtomaaisäntiä?

(Yhdysvallat)

Saksa

Iso-Britannia

Kuva7. Pilapiirros esittää 1800-luvun mahtimaita jakamassa Kiinaa palasiksi. *China Imperialism.*

(Venäjä)

Japani

Ranska

Belgia

Afrikan paloittelu

- Aina **1800-luvun jälkipuoliskolle** saakka Afrikka sai olla melko rauhassa
 - Eurooppalaisten **valloitusintoa heikensivät vaikeakulkuinen maasto, pitkät etäisyydet ja kuolettavat taudit**
- **Kiristynyt kilpailu Euroopassa** sai mantereen mahtimaat kuitenkin liikkeelle
- **Vuoteen 1914 mennessä lähes koko Afrikka oli alistettu ja jaettu**
 - **Ranska** halusi luoda siirtomaavyöhykkeen **itä-länsi suunnassa**
 - **Iso-Britannia** puolestaan yritti valloittaa kaistaleen **pohjois-etelä suunnassa**, Egyptin valloitus oli tärkeää meritien turvaamiseksi Intiaan
 - Ranskan ja Iso-Britannian kilpailu uhkasi kärjistyä sodaksi, mutta **Ranska joutui perääntymään**
 - Saksa pääsi siirtomaakilpaan mukaan **pahasti myöhässä**

Imperialismi Aasiassa

- **Japani oli sulkeutunut muulta maailmalta** 1600-luvulla
 - **Yhdysvaltalaiset sotalaivat pakottivat Japanin avaamaan** satamansa kansainväliselle kaupalle 1850-luvulla
 - **Japani kuitenkin modernisoitui nopeasti** länsimaisten esikuvien pohjalta, eikä joutunut siirtomaaksi
 - **Voitettuaan sodan Venäjää vastaan** 1900-luvun alussa Japani kohosi itse siirtomaaisännän ja mahtivaltion asemaan
- **Vanhanaikainen Kiina** ei sen sijaan pystynyt uudistumaan tarpeeksi nopeasti, vaan **sen talous alistettiin teollisuusmaiden palvelukseen**
 - Ensimmäisenä **vaikutusvaltaansa Kiinaan levittivät britit**, aluksi opiumin, sittemmin sotavoiman, keinoin
 - Kiinan alistamiseen osallistuivat myös muut tärkeimmät eurooppalaiset valtiot, Yhdysvallat ja Japani

Miten siirtomaaisännät perustelivat toimiaan siirtomaissa?

- **Nationalismi** eli oman kansan ihannoiminen
- Ne **pelkäsivät** jäävänsä muita eurooppalaisia valtioita **heikommiksi**, jos ne eivät osallistuisi
- Teollistuneet maat tarvitsivat **lisää raaka-aineita ja markkina-alueita**
- Evoluutioteorian soveltaminen koskemaan kulttuureja ja kansoja johti **kulttuuridarvinismiin**
- Valkoista rotua pidettiin muita parempana ja sivistyneempänä, muiden alistaminen ja hyväksikäyttäminen nähtiin velvollisuutena, ”**valkoisen miehen taakkana**”

Luonnehdi Iso-Britannian tavoitteita ja Menestystä siirtomaakilvassa.

- **Intian** kehittäminen ja turvaaminen
- **Välimeren kuljetusten** turvaaminen
- **Laivaston ylivoiman** ylläpitäminen
- Aggressiivinen reagointi uhkiin, **voimapolitiikan hyödyntäminen**
- **Menestyi erinomaisesti ja nousi maailman merkittävimmäksi siirtomaaisännäksi** (*"aurinko ei koskaan laske Britti-Imperiumissa"*)

Luonnehdi **Saksan tavoitteita ja menestystä** siirtomaakilvassa

- Pääsi **myöhässä mukaan siirtomaakilpaan**
- Tarkoituksena ennemmin **lyödä kapuloita muiden rattaisiin** kuin saavuttaa suuria valloituksia
- Katkaisi Iso-Britannian Kairo-Kapkaupunki – hankkeen, pieniä valloituksia Aasiassa

Miten imperialismi vaikutti kansainväliseen voimatasapainoon?

- Iso-Britannia **vahvistui huimasti**, myös Ranska **menestyi hyvin**
- Espanjan, Portugalin ja Venäjän **tähdet laskussa**
- Saksa pysyi **vahvana Euroopassa**, mutta verrattain **heikkona siirtomaissa**
- Kaiken kaikkiaan kiristi jännitteitä ja lisäsi sodan uhkaa

Mitä **positiivisia ja negatiivisia** vaikutuksia imperialismilla oli siirtomaille?

- **Positiivisia**

- **Teknologian, lääketieteen ja kulkuyhteyksien** parantuminen
- Integroituminen osaksi **maailmantaloutta**

- **Negatiivisia**

- **Taloudellinen hyväksikäyttö** => yksipuoliset, heikot taloudet
- Paikallisten **kielten ja kulttuurien tuho**
- Orjuus, taudit ja sodat **heikensivät väestöjä**
- Välinpitämätön rajojen veto johti **pysyviin levottomuuksiin**
- Alueille synnytettiin **raaka ja kestämatön hallintotapa**

Tehtävä

- Miten siirtomaaisännät **perustelivat** toimiaan siirtomaissa?
- Luonnehdi **Iso-Britannian tavoitteita ja menestystä** siirtomaakilvassa.
- Luonnehdi **Saksan tavoitteita ja menestystä** siirtomaakilvassa.
- Miten imperialismi vaikutti **kansainväliseen voimatasapainoon?**
- Mitä **positiivisia ja negatiivisia** vaikutuksia imperialismilla oli siirtomaille?

1. maailmansota

- Mitkä syyt johtivat ensimmäiseen maailmansotaan?
- Tiivistä 1. maailmansota 5 ranskalaiseen viivaan!

Selvitä 1. maailmansotaan johtaneet syyt

- Kiristynyt **kilpailu siirtomaista**
- Euroopan **järkkynyt voimatasapaino**
 - **Saksan yhdistyminen** ja vahvistuminen
 - **Italian yhdistyminen**
 - **Nationalismin** aiheuttamat **paineet** Venäjällä ja Itävalta-Unkarissa
- **Sotateknologian kehitys** ja eskaloitunut asevarustelu
- **Konfrontaationhakuinen** ulkopolitiikka
- **Liittopolitiikka**

Tiivistä ensimmäinen maailmansota viiteen lauseeseen

1. **Konfrontaationhakuiset liittoumat** (Keskusvallat ja Ympärysvallat) **löytävät syyn sotaan**, sota alkaa.
2. **Saksalaiset lyövät Venäläiset** itärintamalla. Lopulta **Venäjä** suostuu **kahden vallankumouksen** jälkeen raskaaseen rauhaan.
3. **Länsirintamalla juututaan** veriseen ja **kuluttavaan asemasotaan** kun Saksa ei pysty lyömään Ranskaa ja Iso-Britanniaa.
4. **Saksa** joutuu käymään rajoittamatonta **sukellusvenesotaa** vahingoittaakseen Ympärysvaltojen taloutta. Tämä vetää **Yhdysvallat mukaan** sotaan **Saksaa vastaan**.
5. Sodan uuvuttama **Saksa ei pysty kilpailemaan Ranskan, Iso-Britannian ja USA:n sotatuotannon kanssa**. Saksan keisarikunta **antautuu** ja keisari luopuu vallasta.

Versaillesin rauha

- Ensimmäisen maailmansodan **voittajat kokoontuivat 1919 Versaillesin** peilisaliin sorvaamaan rauhansopimusta
- **Yhdysvaltojen presidentti** Woodrow Wilson **kehotti malttiin häviäjiä kohtaan**, mutta erityisesti Ranska janoi verta
- Ranskan painostamana **laadittiin rauhansopimus** jossa **Saksa julistettiin yksin syylliseksi suursotaan**, sille määrättiin raskaita sotakorvauksia ja aluemenetyksiä ja **sen armeijan koko ja kalusto rajoitettiin** naurettavalle tasolle
 - **Saksalaisia nöyryytettiin ja rangaistiin kohtuuttomasti ja epäoikeudenmukaisesti** => kauna erityisesti Ranskaa kohtaan

Pohdi miksi voittajat julistivat Saksan yksin syylliseksi sotaan

- Syntipukki etsitään **aina häviäjistä**
- **Saksan vahvistumista pelättiin**, sen tuleva kyky käydä sota haluttiin torpedoita
- **Iso-Britannia** kärsi **raskaita tappioita** sodassa
- **Ranska** kärsi **valtavia tappioita** ja se oli **katkera** Saksan voitosta edellisessä sodassa

Venäjän vallankumoukset: tsaarista kommunismiin

Tuomo Hurtig 2019

Venäjän vallankumousten taustat

- Venäjän **yhteiskunta** ensimmäisen maailmansodan alussa **vanhanaikainen, tehoton ja tiukasti kontrolloitu**
- **Talonpojat maaorjan asemassa, teollisuus alikehittynyttä ja armeija vanhanaikainen**
- Itsevaltaisen **keisarin** (tsaari Nikolai II) **suosio alhaalla**
 - Tappio Japanille 1904-1905 käydyssä sodassa, haluttomuus uudistuksiin
- Mielenosoitukset ja mellakat **kukistettiin verisesti**

Kuva8. Keisari Nikolai II ei ollut pidetty, edes armeijan keskuudessa. *Wikipedia.*

Helmikuun vallankumous

- **Maaliskuussa** 1917 Venäjällä kumoukselliset (porvarilliset) voimat vangitsevat keisariperheen ja ottivat vallan
 - Koko tsaariperhe teloitettiin lopulta
- Koko **itsevaltainen hallintojärjestelmä romahti**
- Aleksander Kerenski muodisti **väliaikaishallituksen**, jolla oli kuitenkin **vaikeuksia hallita jakautunutta maata**
- Vallankumoushallitus ei ymmärtänyt lopettaa **tappiollista sotaa Saksaa vastaan**
- Uuden hallinnon **suosio jäi heikoksi**

Lokakuun vallankumous

- Marraskuussa 1917 Vladimir Iljitsh **Lenin johti** Venäjän **kommunistiset** voimat **vallankumoukseen**
- **Bolsevikit saivat talonpoikien, tehdastyöläisten ja armeijan tuen** lupaamalla maata, leipää ja rauhaa
- **Väliaikainen hallitus romahti**
- **Venäjä irrottautui sodasta** Saksaa vastaan
- **Venäjällä käytiin verinen sisällissota** vallankumousta vastustaneita vastaan
- **Sosialistinen järjestelmä** astui voimaan kymmeniksi vuosiksi
- Syntyi **aluksi Neuvosto-Venäjä** (1918-1922), **pian Neuvostoliitto** (1922-1991)

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen

- Miksi 1920-lukua pidetään sopimuspolitiikan aikana?
- Mikä oli Kellogin-Briandin sopimus?
- Mikä oli Locarnon sopimus?

1920-luku - sopimuspolitiikan aika

- Ensimmäisen **maailmansodan jälkeen** Euroopan valtiot halusivat **turvata itsensä uutta sotaa vastaan**
- **Valtiot luottivat keskinäisiin sopimuksiin, liittoumiin ja vasta perustettuun kansainliittoon rauhan turvaamiseksi** Euroopassa
- **Kansainliitto** kykeni ratkaisemaan pienien maiden välisiä ongelmia, mutta se **osoittautui voimattomaksi suurvaltojen edessä**

Kellogg-Briandin sopimus

= Yhdysvaltojen ja Ranskan aloitteesta tehty asiakirja, joka **tuomitsi sodankäynnin** käytön valtion kansainvälisten tavoitteiden edistämiseksi, sopimuksen allekirjoitti 70 maata

Locarno sopimus

= Ranskan, Saksan ja Belgian välinen sopimus jolla tunnustettiin maiden maiden välisten rajojen koskemattomuus

All the News That's Fit to Print!
The New York Times.
LATE CITY EDITION
POSTSCRIPT
Full text through today's program.
Extra today. Postscript today.
Telephone Edition—No. 40, 40, 41

VOL. LXXXIII., No. 80,087.
Copyright, 1940, by The New York Times Company.
NEW YORK, FRIDAY, MAY 10, 1940.
THREE CENTS
NEW YORK CITY: 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200

NAZIS INVADE HOLLAND, BELGIUM, LUXEMBOURG BY LAND AND AIR; DIKES OPENED; ALLIES RUSH AID

U. S. FREEZES CREDIT
President Acts to Guard Funds Here of Three Invaded Nations

SHIP RULING TODAY
Envoy Reports to Hull on Germany's Attacks by Air and Land

The International Situation
In the midst of Britain's Cabinet crisis Germany struck another powerful blow early this morning by invading the Netherlands, Belgium and Luxembourg.

ALLIED HELP SPED
Netherlands and Belgian Appeals Answered by British and French

BRUSSELS IS RAIDED
400 Reported Killed—Troops Cross Border at Four Points

PARACHUTE INVASION
Mobilization Is Ordered and Allied Aid Asked—Luxemburg Attacked

NAZI SWOOP ON THE LOW COUNTRIES
By land and air German troops descended this morning upon the Netherlands, Belgium and Luxembourg. The principal land invasion into the Netherlands was at Breda.

River Maas Crossed
Defenders Battle Foe in Sky, Claim 6 Planes as War Is Proclaimed

First Bombing in France
Nazi Parachute Troops Land at Key Centers as Flooding Starts

Ribbentrop Charges Allies Plotted With the Lowlands

Women in Two New War Tests
BRUSSELS, Belgium, Friday, May 10.—The invasion Belgium had feared since the outbreak of the European war came before dawn this morning. About a hundred German planes flew over the city and bombed the airport.

Women in Two New War Tests
BRUSSELS, Belgium, Friday, May 10.—The invasion Belgium had feared since the outbreak of the European war came before dawn this morning. About a hundred German planes flew over the city and bombed the airport.

Women in Two New War Tests
BRUSSELS, Belgium, Friday, May 10.—The invasion Belgium had feared since the outbreak of the European war came before dawn this morning. About a hundred German planes flew over the city and bombed the airport.

Kuva 11. Ja niinpä Belgia ei enää ikinä joutuisi mahtavien naapureidensa välien selvittelyn välikappaleeksi... New York Times lehdessä otsikko 24 vuotta myöhemmin. *Tomato Bubble.*

Valtioiden ulkopoliittiset tavoitteet 1. maailmansodan jälkeen

- **Iso-Britannia**
 - Siirtomaiden ja globaalin merivoimansa turvaaminen
- **Ranska**
 - Saksalta suojautuminen
- **Yhdysvallat**
 - Tyynenmeren turvallisuuden takaaminen Japania vastaan, Euroopan ongelmista irrottautuminen
- **Neuvostoliitto**
 - Kommunismin edistäminen Neuvostoliiton ulkopuolella

Diktaattorit nousevat valtaan

Tuomo Hurtig 2019

Euroopan nuoret demokratiat syntyvät

- **Ensimmäisen maailmansodan jälkeen** Eurooppaan syntyi useita **uusia demokraattisia valtioita**
- **Saksan keisarikunta hajosi** kun keisari luopui vallasta antautumisen jälkeen => **Saksasta tasavalta**
- **Italia** oli yhdistynyt vasta ennen sotaa ja **haki** vielä **suuntaa**
- **Venäjältä irrottautui useita maita**, mm. Puola, Suomi ja Baltian maat
- **Itävalta-Unkari hajosi** Itävallaksi, Unkariksi, Tsekkoslovakiaksi ja Jugoslaviaksi (osa alueesta meni Puolalle)

Nuorten demokratioiden ongelmat

- **Demokratialla** oli **vaikeuksia** juurtua uusille alueille
- **Kansa** oli **tottunut seuraamaan** vahvaa **hallitsijaa**
- Poliittisilla **puolueilla ei perinteitä** => hajanainen ja riitaisa puoluekenttä
- Sodan jälkeiset **taloudelliset ja poliittiset ongelmat**
 - **Eryityisesti Saksassa**
- **Populismi tarjosi** vaikeisiin ongelmiin **helppoja ratkaisuja**
- **Nationalismin ja fasismin nousu**

Fasismi

- **Äärioikeistolainen** poliittinen **aate**
- **Ihannoi:**
 - Omaa kansaa
 - Autoritaarista johtajuutta
 - Miehisyyttä
 - Sotaa
- **Vastusti:**
 - Muita kansoja
 - Vähemmistöjä ja erilaisuutta
 - Tasa-arvoa
 - Rauhaa
- **Syntyi** alun perin **Italiassa**, mutta levisi äkkiä ympäri Eurooppaa
- Tunnetuimpia esimerkkejä Italian **fasistit** ja Saksan **natsit**

Kuvazob. Natsit ja muut fasistiset liikkeet vetosivat turvallisuutta ja selkää suuntaa kaipaaviin äänestäjiin. Yhtenäiset univormut, symbolit ja näyttävät marssit lisäsivät fasistien vetovoimaa. *New York Post*.

Euroopan suurvaltojen keskinäinen dynamiikka 30-luvulla

- **Saksa** oli lyöty 1. maailmansodassa ja sitä oli sittemmin **rangaistu taloudellisesti, diplomaattisesti ja sotilaallisesti**
- **Saksa halusi** toipua ja **vahvistua**
- **Iso-Britannia** oli pahoillaan sen liian kovina pitämistä rauhanehdoista ja se **halusi** luoda **hyvät suhteet Saksaan**
- **Neuvostoliitto** näyttäytyi **Eurooppaa uhkaavana** voimana => **lähensi** muita **suurvaltoja**
- **Ranska halusi puolustautua Saksan** tulevilta aggressioilta, mutta sekin koki menneensä rauhan teossa liian pitkälle
- **Yhdysvallat ei** halunnut **sotkeutua** Euroopan asioihin

Hitler ottaa riskin ja sitten toisen

- Päästyään valtaan **Hitler** alkoi **toteuttaa** lupauksiaan **Saksan voiman palauttamisesta**
- **Saksan asevoimia**, laivastoa ja ilmavoimia alettiin **kehittää voimakkaasti**
 - Hitler **rikkoi** räikeästi **Versaillesin rauhan ehtoja**, mutta tähän **ei puututtu**
 - Iso-Britannia solmi Saksan kanssa laivastosopimuksen 1935
- Ranskan ja Iso-Britannia toimetttömyyden rohkaisemana **Hitler miehitti** demilitarisoidun **Reininmaan** 1936
 - Varsinkin **Iso-Britannia** toivoi **Saksasta puskuria Neuvostoliittoa vastaan**
- **Saksa ja Japani** (sekä myöhemmin **Italia**) sopivat **kommunisminvastaisen sopimuksen** 1936
 - Enteili tulevaa liittolaisuutta

Espanjan sisällissota

- Espanjassa käytiin 1936-1939 sisällissota tasavaltalaisten ja fasistien välillä
- Saksa ja Italia tukivat voimakkaasti fasisteja
 - Saksa sai tilaisuuden testata uusia aseitaan käytännössä
- Länsivallat pitkälti sivustakatsojia, Neuvostoliitto tuki tasavaltalaisia

Kuva21. Yksi Saksan uusista aseista joka sai tulikasteensa Espanjassa oli syöksypommittaja. Stugat iskivät äkkinäisesti ja tarkasti ilmasta maahan tavalla jota ei ollut ennen nähty. *Atlantic*

”Rauha aikanamme”

- **Hitler** jatkoi aggressiivista ulkopolitiikkaansa ja **painosti Itävallan liittymään Saksaan** 1938
- Seuraavana **Hitler alkoi vaatia Tsekkoslovakian saksalaisenemmistöisten alueiden luovutusta Saksalle**
 - **Munchenin kokouksessa** syyskuussa 1938 **Iso-Britannia painosti** muut länsivallat **taipumaan Saksan tahtoon**
 - **Myöntäväisyyspolitiikan huipentuma**
- Maaliskuussa 1939 **Hitler liitti loputkin Tsekkosloviakasta Saksaan =>** länsivaltojen silmät avautuivat
- Ranska ja Iso-Britannia yrittivät vielä toipua järkytyksestään kun Saksan panssarit jo ryhmittäytyivät Puolan rajalle

Kuva22. Palattuaan Munchenin neuvotteluista Britannian pääministeri Neville Chamberlain julisti ”turvanneensa rauhan meidän ajallemme”. 2. maailmansodan ensimmäiset laukaukset ammuttiin 11 kuukautta myöhemmin.

Toinen maailmansota

- Tiivistä toinen maailman sota **viiteen ranskalaiseen viivaan**/asiaan kustakin seuraavasta aihealueesta:
- Sodan alkuvaiheet (1939-1941)
- Itärintama (1941-1944)
- Sota Tyynellä merellä (1941-1945)
- Sodan loppu Euroopassa (1944-1945)

Sodan alkuvaiheet (1939-1941)

- Saksan ja Neuvostoliiton **Molotov-Ribbentrop – sopimus** jakaa Euroopan etupiireihin – ja järkyttää länsiliittoutuneita
- Saksa **ei joudu** sopimuksen vuoksi **kahden rintaman sotaan**
- **Neuvostoliitto hyökkää Suomea vastaan** (talvisota) ja **valloittaa Baltian ja Puolan itäosat**
- 1940 kesään mennessä **Saksa valloittaa Tanskan ja Norjan**
- **1940 Ranska joutuu Saksan hyökkäyksen kohteeksi ja luhistuu** => manner Eurooppa pitkälti Saksan hallinnassa
- **”Taistelu Britanniasta”**

Itärintama (1941-1944)

- Saksa liittolaisineen **hyökkää Neuvostoliittoon kesällä 1941**
- **Operaatio Barbarossan** tavoitteena puna-armeijan selkärangan murtaminen
- **Saksalaisten eteneminen** kuitenkin **pysäytettiin lopulta** Leningradin ja Moskovan edustoille
- **Kesällä 1942** Saksa aloitti **uuden suurhyökkäyksen**
- **Stalingradin taistelu** talvella 1942-1943 oli **sodan käännekohta** => puna-armeijan voitto => aloite Neuvostoliitolle

Sota Tyynellä merellä (1941-1945)

- **Yhdysvallat lopettaa öljyviennin Japaniin** vastalauseena aggressiiviselle laajentumiselle => uhkaa Japanin kykyä toimia
- **Japani iskee 7.12.1941 yllättäen** ja tuhoaa suuren osan USA:n Tyynenmeren laivastosta **Pearl Harborissa**
- (1942 **Doodlittle Raid**)
- **Korallimeren taistelussa** Australia pelastuu
- **Midwayn taistelussa** Japanin laivasto kärsii raskaita tappiota => aloite siirtyy Yhdysvalloille
- Toinen maailmansota **päätyy ydinaseen käyttöön** ja Hiroshiman ja Nagasakin tuhoutumiseen

Sodan loppu Euroopassa 1944-1945

- Saksa aloittaa **viimeisen epätoivoisen strategisen hyökkäyksen Ardenneilla** joulukuussa 1944, hyökkäys lopetetaan 1945 ensimmäisellä viikolla
- Länsiliittoutuneet ja **Neuvostoliitto pyrkivät kilpaa Berliiniin**, NL ehtii ensin
- **Hitler surmaa itsensä 30.4.1945**, Saksa antautuu => **VE -päivä**

Mitä tarkoittaa termi kylmä sota?

- Toisen maailmansodan jälkeinen Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton välinen taloudellinen, poliittinen ja sotilaallinen kilpailu
- Ei kärjistynyt maiden väliseksi suoraksi sodaksi, vaan kamppailua käytiin välikäsien kautta tai muilla kuin perinteisillä taistelukentillä => kylmä sota

Mitkä olivat kaksi tärkeintä syytä kylmän sodan syttymiselle?

- **Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton ideologiset ja valtapoliittiset ristiriidat**
 - USA:n demokratia/kapitalismi vs. Neuvostoliiton diktatuuri/kommunismi
 - Halu edistää omaa vaikutusta ja kampittaa vastustajaa joka käänteessä
- **Kaksinapaisuuden synty**
 - Euroopan ja Aasian vaikutusvallan romahtaminen
 - Ei muita merkittäviä osapuolia jotka olisivat tarjonneet vaihtoehtoja ja liennytyksen mahdollisuuksia

Miten kylmää sotaa käytiin?

- **Molemmilla osapuolilla käytössään ydinaseita** ja keinoja uhata toista niillä (mannerten väliset ohjukset, sukellusveneet)
 - **Oikea sota olisi johtanut molemminpuoliseen tuhoon => jouduttiin turvautumaan vaihtoehtoisiin kamppailun muotoihin**
- **Kilpailu tieteessä**
 - Oman ylivertauisuuden todistelua esim. avaruuskilpailulla
- **Urheilu**
 - Kansallistunnon kohotus pärjäämällä mm. olympialaisissa
- **Vakoilu**
 - Radiotiedostelu, vakoilijat, informaatisodankäynti
- **”War by Proxy” eli välillinen sodankäynti**
 - Itselle mieluisan valtion tai aseellisen ryhmän tukeminen rahallisesti tai aseistamalla => yritettiin aiheuttaa toiselle vahinkoa

Perustelee: raha ja politiikka olivat kylmän sodan aseita

- **Kylmää sotaa esti muuttumasta todelliseksi sodaksi ydinsodan uhka**
- **Molemmat osapuolet tukivat poliittisesti ja rahallisesti asioita joilla edistivät näiden omia pyrkimyksiä tai haittasivat vastustajia**
 - Tiede
 - Urheilu
 - Vakoilu
 - Kolmansien osapuolien kriisit
 - Liittolaisten tukeminen
 - ”viholliseni vihollinen on ystävä”

Ohjeet

- Oppilaat jakautuvat ryhmiin
- Opettaja antaa jokaiselle ryhmälle aiheen (kylmän sodan kriisin)
- Jokainen ryhmä valmistaa muistiinpanot ja valmistautuu opettamaan aiheensa muulle luokalla
- Esityksestä tulee ainakin käydä ilmi:
 - Miksi kriisi syntyi?
 - Mistä siinä oli kysymys?
 - Ketkä olivat osapuolina? Miten USA ja NL sopivat kuvaan?
 - Miten kriisi ratkesi?
 - Mitä seurauksia sillä oli osapuolille?

Aiheet

1. Berliinin saarto ja Saksan jako (108-109)
2. Berliinin muuri (109-110)
3. Kuuban kriisi (111-112)
4. Korean sota (115-116)
5. Vietnamin sota (116-117)
6. (YK kylmässä sodassa 117-118)
7. (Dekolonisaatio 113-114)

YK kylmässä sodassa

- Toisen maailmansodan jälkeen perustettiin **Kansainliiton perusajatukselle** uusi, vahvempi organisaatio: **Yhdistyneet Kansakunnat (YK)**
- Tärkein päättävä elin turvallisuusneuvosto johon kuuluivat sodan voittajat: **Yhdysvallat, Iso-Britannia, Neuvostoliitto, Ranska ja Kiina** (Taiwan)
 - Veto -oikeus
- **Yleiskokous** keskustelufoorumina
- Mahdollisuus myös **sotavoimien käyttöön**
- On ollut **tehokas pienien maiden konfliktien selvittäjänä**, mutta hampaaton suhteessa turvallisuusneuvoston jäseniin => **vähän vaikutusta kylmässä sodassa**

Dekolonisaatio ja kylmä sota

- Dekolonisaatio = toisen maailmansodan jälkeinen entisten siirtomaiden itsenäistyminen
 - Kolmas maailma = köyhät, entiset siirtomaat jotka eivät kuuluneet USA:n tai Neuvostoliiton etupiiriin
 - Sodasta kärsineet **suurvallat eivät voineet** enää **pitää siirtomaita** tehokkaasti **hallinnassaan**
 - Itä-Euroopan vapauttamista kommunismista oli vaikeaa vaatia kun itse oli siirtomaaisäntä
- => **Entiset siirtomaat itsenäistyivät suurimmaksi osaksi 50-60 -luvulla**

Kilpavarustelun loppulaukka

- Kylmän sodan aikana oli erinäisiä **liennytyksen** ja **kiristyvien välien jaksoja**
- Liennytyksen huipentuma oli **1975 Helsingissä pidetty Etyk -huippukokous**
- **Neuvostoliiton hyökkäys Afganistaniin** 1979 kuitenkin katkaisi liennytykskauden
- Yhdysvaltojen presidentti Ronald Reagan aloitti ns. **”tähtien sota” projektin**
 - Neuvostoliitto huolestui potentiaalisesta hyökkäyksestä
- 1985 Neuvostoliiton johtoon nousi **Mihail Gorbatsov**
 - Tämä peri supervallan jonka talous oli kuralla mm. sotavoimien menojen vuoksi => tiesi ettei kilpavarustelua voisi enää jatkaa => ajoi rauhaa ja vastakkainasettelun purkamista

Itä-Eurooppa vapautuu

- Ennen Gorbatsovia Neuvostoliitto oli toteuttanut ns. **Breznevin oppia**
 - **Kommunismia suojeltiin Itä-Euroopassa kaikin keinoin, kansannousut ja mielenosoituksen murskattiin verisesti (esim. Prahan kevät)**
- **Liennytyksen aika 70-luvulla ja vallan vaihtuminen Neuvostoliitossa 80-luvun lopulla saivat kuitenkin kommunismin vastustajat liikkeelle**
 - **Gorbatsov ilmoitti että kansan tahtoa ei enää vastustettaisi, sillä hän uskoi tämän lisäävän uskollisuutta**
 - **Kommunismi kuitenkin kaatui koko Itä-Euroopassa vapaiden vaalien myötä häkellyttävän nopeasti**

Muuri murtuu ja Neuvostoliitto kaatuu

- Lue oppikirjan s. 119-125 ja vastaa:
- **Miksi Berliinin muuri murtui?**
 - Unkarin hylättyä kommunismin ja avauttuaan rajansa itäsaksalaiset pääsivät vierailemaan Länsi-Saksassa => elintasojen eron todistaminen ja vapauden kaipuu voittivat pelon
- **Miten Saksa yhdistyi?**
 - Länsi-Saksa lupasi Neuvostoliitolle taloudellista tukea jos tämä vetäisi joukkonsa pois
 - 1990 Itä-Saksassa järjestettiin vapaat vaalit joissa yhdistymistä kannattavat puolueet voittivat => Saksan yhdistyminen vielä samana vuonna

1. Unkari avaa rajansa Itävallan kanssa.
2. Sadat tuhannet itäsaksalaiset matkustavat Unkariin (mikä on sallittua).
3. Koska Unkarin ja Itävallan rajaa on auki, itäsaksalaiset jatkavat Itävaltaan ja siitä Länsi-Saksaan.
4. Saksojen välinen raja avataan.

Neuvostoliiton hajoaminen

- Talous oli kuralla, **sotavoimien ylläpito järjettömän kallista** ja **kansa vihasi kommunismia**
- Gorbatsov otti käyttöön talouden uudistuskampanjan (**perestroika**) ja avoimuuden (**glasnost**) rauhoittaakseen tilannetta
- Kansa kuitenkin **protestoi entistä rohkeammin** vallanpitäjiä vastaan
- Neuvostoviranomaiset **yrittivät taltuttaa kapinoinnin** ja **vanhoilliset kommunistit** yrittävät vallankumousta
- **Armeija ei** kuitenkaan **enää tukenut kommunisteja** vaan Venäjän osatasavallan presidentti **Boris Jeltsin kukisti kapinan**
- Itä-Euroopan valtioiden itsenäisyys tunnustettiin, Neuvostoliiton lakkautuminen vahvistettiin, kommunistinen puolue kiellettiin ja Venäjän federaatio syntyi 1991
- Useat **neuvostotasavallat itsenäistyivät**

Neuvostoliiton raunioille syntyneet valtiot

1. Armenia
2. Azerbaidzan
3. Valkovenäjä
4. Viro
5. Georgia
6. Kazakstan
7. Kirgisia
8. Latvia
9. Liettua
10. Moldova
11. Venäjän
Federaatio
12. Tadzikistan
13. Turkmenistan
14. Ukraina
15. Uzbekistan

Kylmän sodan jälkeen

- **USA:sta maailman johtava supervaltta**
 - Ylivoimainen armeija, suurin sananvalta
- **Kiinan nousu**
 - Huima taloudellinen ja sotilaallinen kehitys, USA:n haastaja tulevaisuudessa?
- **Neuvostoliiton vaikutuspiirissä olleiden maiden joukkopako NATO:on ja/tai EU:hun**
 - Mm. Suomi, Baltian maat ja Puola ryynnivät kansainvälisten järjestöjen ytimiin
- **Venäjän arvovallan romahtaminen**
 - Varjo entisestään
 - Yrittänyt pönkittää sotilaallista voimaansa Putinin aikana
 - Ongelmana heikko talous

Teknistä tarkkuutta vastauksessa

- Prosentti => **prosenttiyksikkö!**

Suomen historiaa (Hi3, Hi5)

Tuomo Hurtig 2019

Suomen historian erityispiirteitä

- **Jääkausi pyyhki pois** Suomen muinaishistorian
 - ⇒ Vanhimmat arkeologiset löydöt ”vasta” **11 000 vuoden takaa**
- **Historiallinen aika** alkoi Suomessa vasta **1100-luvulla**
 - **Historiallisuus levisi** Suomen alueella **hitaasti**
 - ⇒ Kirjallisia lähteitä verrattain **lyhyeltä ajalta**
 - ⇒ **Luotettavien** tietojen saaminen vaikeaa
- Suomi vuoroin idän ja lännen alaisuudessa, lopulta myös itsenäisenä
 - ⇒ Suomen historiankirjoitus on ollut kautta aikojen **hyvin poliittista!**
 - ⇒ Vanhoja teoksia ja teorioita kohtaan **oltava kriittinen**

Millaiseksi Suomen historia esitettiin...

- **1500-luvulla**

- Hyvin mielikuvituksellista, suomalaisille valittiin esi-isiä raamatusta ja antiikin myyteistä => haluttiin todistaa suomalaisten arvoa

- **1700-luvulla**

- Alettiin vaatimaan oikeita todisteita => suomalaiset vaatimatonta heimokansaa

- **1800-luvulla**

- Romanttinen näkemys, "Volgan mutka" teoria => tukivat rauhanomaista suhdetta Venäjään

- **Itsenäistyvässä Suomessa?**

- Suomen erityisellä kansalla ollut läpi historian oma suuri kohtalonsa

Lienee, ehkä, mahdollisesti...

- Menneiden aikojen ihmisten pään sisään pääseminen on **mahdotonta**
- Ensimmäisen kerran ”luotettavaa” tietoa ihmisten ajattelusta alettiin saada toisen maailmansodan jälkeen **mielipidemittausten kehittyessä**
- Historiassa täytyy tehdä päätelmiä **varovaisesti** ja niihin tulee suhtautua terveellä varauksella
 - Päätelmiä kannattaa kuitenkin tehdä, kunhan niihin **ei jumitu ja niitä kykenee punnitsemaan!**

Kivikausi Suomessa

- Suomi sai pysyvän asutuksen **jään vetäydyttyä**
 - Suomi nousi hitaasti merestä
- Suomessa **pieniä heimomaisia ihmisryhmiä**
 - Elivät kiertelevää **metsästäjä-keräilijä -elämää**, vesistöt tärkeitä
 - Varhaissuomalaisia ja saamelaisia
 - Saivat kulttuurisia, teknologisia ja geneettisiä **vaikutteita ajoittain** niin idästä, lännestä kuin etelästäkin
- Erilaisia **jälkikäteen kategorisoituja** kulttuureja
 - Esim. Suomusjärven-, kampakeraaminen-, nuorakeraaminen- ja Kiukaistenkulttuuri
 - Nimitysten takana yleensä tärkeä **löytöpaikka** tai **arkeologinen erityispiirre**
 - **Eivät välttämättä yhtenäisiä kulttuureja**

Pronssikausi Suomessa

- Suomessa pronssikauden katsotaan alkaneen n. 1700 eKr.
 - **Ei** kuitenkaan **levinnyt** koko Suomeen
- Pronssiaseet ja -työkalut **arvokkaita ja haluttuja**
 - Pronssin valmistukseen tarvittavaa **kuparia ei** kuitenkaan **löydy Suomesta**
 - Metalliesineitä **lähinnä länsirannikolla**, kaupan ja/tai uudisasutuksen seurauksena
 - Sisämaassa edelleen **kivikautista kulttuuria**, idän vaikutus?
- Suomalaiset elivät edelleen **lähinnä** metsästyksestä ja keräilystä
 - Kuitenkin myös **kaskiviljelyä** ja pienimuotoista peltoviljelyä
- Pronssi antoi tietä raudalle **vasta viikinkiajalla** 800 jKr. ->

Suuri skisma

- Kristikunta **hajosi** pitkällisen prosessin päätteeksi **kahdeksi kirkkokunnaksi 1054**
 - Länteen muodostui Rooman paavin johtama **roomalaiskatolinen** ("katolinen") kirkko ja itään Konstantinopolin patriarkan johtama **kreikkalaiskatolinen** ("ortodoksinen") kirkko
- Kilpailu idän ja lännen kirkkojen välillä tarkoitti että uskontokuntien välissä olevat **"pakanalliset" alueet muuttuivat kiinnostaviksi**
 - Ensin jalansijan saavalla kirkolla olisi **etulyöntiasema**
 - **Ristiretkihurmos** vaikutti ympäri Eurooppaa

Kuva13. Suuri skisma.
Wikipedia. Kuvanmuokkaus
Tuomo Hurtig.

Kristinuskon ensiaskeleet Suomessa

- **Kristinusko** alkoi levittäytyä Suomeen **jo viikinajalla (800->)** kauppiaiden, uudisasukkaiden ja lähetyssaarnaajien mukana
 - Uusi uskonto sai kuitenkin jalansijaa **hitaasti** ja se **sekoittui** vahvasti **paikallisiin uskomuksiin** ja perinteisiin
 - Katolisuus vaikutti **Varsinais Suomessa** ja ortodoksisuus **Karjalassa**
- 1100-luvulle tultaessa **kristinuskon levitys Suomeen** alkoi olla **järjestelmällisempää**
 - Sekä idässä että lännessä **kirkko ja kruunu liittoutuivat** yhteisyritykseen
 - Kirkko saisi käännetyt seurauksena **levitettyä valtaansa**
 - Kirkkoa tukevat hallitsijat puolestaan havittelivat **veroja ja läänityksiä**

Ruotsalaisten ristiretket Suomeen

- Suomen hallinnasta kilpaili **kaksi valtiomahtia**: katolisen kirkon tukema **Ruotsi** ja ortodoksisen kirkon kanssa liittoutunut **Novgorod**
 - Sisäisesti vahvistunut **Ruotsi alkoi levittää valtaansa** Suomeen 1100-luvulla
 - Novgorodin suora vaikutus Suomeen jäi lopulta **vähäiseksi**
- Ruotsalaiset tekivät **legendojen mukaan Suomeen kolme ristiretkeä** joiden aikana nämä valloittivat alueita, kastoivat pakanoita sekä perustivat kirkkoja ja varuskuntia
 - Nykytietojen valossa **ensimmäistä ristiretkeä tuskin tapahtui**
 - Ruotsalaiset **halusivat kuvata** ristiretket voitokkaina sotaretkinä verenhimoisia pakanoita vastaan
 - Todellisuudessa Ruotsi **luultavasti levitti valtaansa Suomen alueelle hitaasti** ja aluksi jo kristinuskon omaksuneiden heimojen pariin
 - Historiankirjoitus kuitenkin tuntee paaville asti lähetettyjä **valituksia suomalaisten uppiniskaisuudesta** kirkkoa kohtaan

Ruotsin valta vakiintuu

- Kuvaile miten Ruotsi valloitti Suomen 1100-luvulta alkaen!

Ruotsi valloittaa Suomen

- 1200-luvulla **Ruotsin ja katolisen kirkon valta** vakiintuivat Länsi-Suomeen
 - Seurakunnat ja kirkot, kruunun palvelijoiden linnat ja kartanot
- Hämeen ja Karjalan hallinnasta **taisteltiin Novgorodin kanssa**
 - Lähinnä ryöstö- ja kostoretkiä
- ”Toinen ristiretki” levitti Ruotsin vallan **Hämeeseen** ja ”kolmas ristiretki” vakiinnutti Ruotsin vallan **läntisessä Karjalassa**
 - Sota- ja linnoitusretkiä
 - Kirkko seurasi perässä
- 1323 Ruotsi ja Novgorod solmivat viimein **Pähkinäsaarenrauhan**
 - Ruotsille jäivät Suomen **tiheimmin asutetut** alueet
 - Itä- ja Pohjois-Suomi jäin Novgorodille – mutta **rajat jätettiin epäselviksi**

Ruotsin vallan alla

- Suomi kehittyi Ruotsin vallan alla **rauhaisaan suuntaan**
 - Suomeen ei esim. tullut **maaorjuutta**
- Suomeen perustettiin **keskuslinnoja** hallinnon ja puolustuksen keskuksiksi
 - Keräsivät **veroja** ja toimivat varuskuntina
 - Linnanherrat kuninkaan **luottomiehiä** ja suuren vallan käyttäjiä
 - Linnanherruus **ei ollut** periytyvää
 - Kilpailevia voimakeskittymiä ei siedetty
- Suomalaisille mahdollisuus osallistua päätöksentekoon
 - Kuninkaanvaali
 - Myöhemmin valtiopäivät

Varhainen kirkko Suomessa

- Kuninkaan valta oli Suomessa **varsin etäinen**
- **Kirkko** sen sijaan oli osa useimpien suomalaisten elämää
 - Kirkot ja seurakunnat **levittäytyivät maan halki** => Suomi osaksi Länsi-Eurooppalaista **kulttuuripiiriä**
 - Papit olivat yhteisöjensä **merkkihenkilöitä**
 - Kristillisiä pyhäkköjä rakennettiin pyhien **pakanallisten palvontapaikkojen päälle**
 - Suomalaiseen **kristinuskoon sekoittui** kuitenkin myös pakanallisia elementtejä
 - **Karjalassa** ortodoksisuudella suuri merkitys
- Papisto **oppinutta**
 - Kirkon kielenä Länsi-Euroopassa **latina**
- **Turun piispasta** Suomen kirkon johtaja
 - Oma linna ja sotajoukko Kuusistossa
 - Kirkko muutenkin **varsin varakas**

Agraarinen Suomi

- **Ylivoimaisesti suurin osa** suomalaisista asui keskiajalla maaseudulla
 - Kaupungit pieniä ja **lukumäärältään vähäisiä**
 - Myös papit ja sepät ym. erikoistuneet ammattinharjoittajat riippuvaisia maatalousyhteisöistä
 - **Uudet keksinnöt** kuten kaksivuoroviljely ja tehokkaammat aurat helpottivat maanviljelystä => väestönkasvua
 - Kuningas alkoi luovuttaa erämaita talonpojille 1300-luvulla => **uudisasutus**
- Eripuolilla Suomea **eri elinkeinoja**
 - **Länsirannikolla** kalastusta ja peltoviljelyä
 - **Karjalassa ja Hämeessä** kaskiviljelyä
 - **Pohjois-Pohjanmaalla** metsästystä
- Talvet **ankaraa aikaa**
 - Ruoka saattoi käydä vähiin
 - Karja laihtui **eikä lypsänyt**

Suomen kaupungit

- Ruotsin kuningas antoi perustaa Suomeen **kuusi kaupunkia** keskiajalla
 - Kaupan ja käsityön **keskittymiä** => verotus helppoa
 - Perustettiin joko olemassa olevalle kauppapaikalle tai kokonaan uuteen paikkaan
 - Meren rannalla, usein joen suussa => **hyvät kulkuyhteydet**
- Suomessa kaupungit pitkään **pieniä ja maalaismaisia**
 - Joitakin satoja asukkaita, vain Turussa tuhansia
 - Enimmäkseen **puurakennuksia**
- Mallia kaupunkien rakentamiseen ja hallintoon **Saksasta**
 - Keskellä kaupunki **tori**, lähiympäristössä raatihuone, kirkko ja rikkaimpien talot
 - Monet porvarit alun perin **saksalaisia**

Pienestä kuningaskunnasta suurvallaksi

- Miksi Ruotsista tuli suurvalta 1600-luvulla?
 1. Kilpailijoiden heikkous
 - Venäjä ja Puola-Liettua kärsivät **sisällissodista**, Keski-Euroopassa taas riehuivat **uskonsodat**
 2. Tehokas armeija
 - Ytimen muodostivat **pakko-otetut talonpojat**, upseeriston aateliset
 - Tehokkaasti **johdettu**, perusteellisesti **koulutettu**
 - Uudenaikaiset **sotataktiikat**
 3. Tehokas ja rauhallinen yhteiskunta
 - **Vakaa** perintökuninkuus, **tyytyväiset** alamaiset
 - **Tehokas** veronkanto, tiedonkulku ja postilaitos
 4. Uudenaikainen hallinto
 - Varhaiset **hallitusten ja valiokuntien** muodot auttoivat kuningasta **valmistelemaan ja toimeenpanemaan** päätöksiä
 - Myös kansaa kuunneltiin jossain määrin **valtiopäivillä**

Suomi osana suurvaltaa

- Suurvallan laajentuessa Suomen rooli muuttui **itäisestä rajamaasta vanhaksi ydinalueeksi**
 - **Itäraja rauhoittui** ja Suomi turvassa hyökkäyksiltä
 - Tehostuva hallinto tarkoitti itsenäisen **liikkumavaran vähenemistä**
 - Suomen **kehittämiseen** vähemmän intressiä
- Aatelisto hyvin **ruotsalaistunutta**
 - **Kielenä** lähes poikkeuksetta ruotsi
 - Yhtäläinen **mahdollisuus virkoihin** Tukholmassa kuin ruotsalaisilla aatelisilla
 - **Rikastuivat** sotaretkillä
- Talonpojat jatkuvasti **ahtaalla** – molemmilla puolilla Pohjanlahtea
 - **Raskas verotus**
 - **Pakko-otot** sotaväkeen, vain **harvat koskaan palasivat**

Ruotsi siirtyy absoluuttiseen yksinvaltaan

- 1600-luvun lopulla Ruotsi alkoi joutua **puolustuskannalle** kaikilla rintamilla
 - **Revanssia** janoavat viholliset alkoivat **vahvistua**
 - Ruotsin **verrattainen pienuus** alkoi näkyä niin talouden, siirtomaiden kuin laivastonkin suhteen
- 1675 kuningas Kaarle XI alkoi keskittää valtaa takaisin **itselleen**
 - Aatelistosta tehtiin **syntipukkeja** sotiin ja raskaisiin veroihin => syy iskeä heitä vastaan => **muiden säätyjen tuki**
 - **Kaikki valta** palautettiin takaisin kuninkaalle
 - **Läänityksiä palautettiin** kruunulle
 - Hallintoa kehitettiin **virkamiesvetoisemmaksi**
- **Ruotujakolaitos** perustettiin vastaamaan sotilaiden tarpeeseen
 - **2-4 talonpoikaistilaa** muodosti ”ruodun” jonka täytyi **tarjota torppa ja pellot ruotusotilaalle** => rauhan aikana elinkeino sotilaalle, sota-aikana talonpojat saivat jatkaa viljelyksiään
 - Upseerit puolestaan saivat elantonsa **puustelleista eli virkatiloista**

Suurvallan ja itsevaltiuden loppu

- 1721 solmitussa **Uudenkaupungin rauhassa** Ruotsi menetti **lähes kaikki** suurvalta-aikansa valloitukset
 - Lisäksi Venäjä sai osia Suomesta Karjalankannaksella, Laatokan pohjoispuolella ja nykyisen Pietarin ympäristössä – **mukaan lukien Viipurin**
 - Vain Tanskalta valloitetuja alueita jäi Ruotsille
- Ruotsin johdosta käytiin valtataisteluita
 - Yksinvaltiasta **kuningasta syytettiin** suurvalta-aseman romahtamisesta => kuninkaan **valtaoikeudet riisuttiin** lähes kumileimasin tasolle
 - Maata hallitsemaan säätyvaltiopäivät ja valtaneuvosto

Säätyvallan aika

- Kuninkaan menetettyä valtaoikeutensa **Ruotsia hallitsivat säädyt**
- Lainsäädännöstä huolehti lähinnä **säätyvaltiopäivät** – alkeellinen kansanedustuslaitos
 - Valvoi myös valtaneuvostoa – **varhainen parlamentarismi**
- **Valtaneuvosto** koostui **aatelisista** ja se hoiti hallitsemisen valtiopäivien ulkopuolella
 - Kuningas periaatteessa mukana
- Varsinaisesta **demokratiasta ei** kuitenkaan **voida puhua**
 - **Maaton väestö, palvelusväki ja naiset** kokonaan ulkona valtapiireistä
 - Talonpojat olivat suurin sääty, mutta heidän valtansa jopa **väheni**

Hatut ja myssyt

- **Ensimmäiset puolueet syntyivät** Ruotsissa säätyvallan aikana
 - Myssyt olivat lähinnä ylhäisaatelia sekä papistoa ja he kannattivat rauhanomaista ja hyvittelevää politiikkaa suhteessa Venäjään
 - Hatut olivat lähinnä porvareita sekä nuorta aatelia ja he kannattivat aggressiivista suhtautumista Venäjään
- Sekava keskiaikainen lainsäädäntö uudistettiin – vieläpä **kaksikielisenä**
- Vuosina 1741-1743 myssyt vallasta syrjäyttäneet **hatut kävivät sodan Venäjää vastaan**
 - Aiempien sotien heikentämä ja takapajuinen **Ruotsin armeija kulki tappiosta tappioon**
 - Venäjä miehitti taas osia Suomesta => **pikkuviha**
 - Hattuhallituksen kaaduttua **myssyt nousivat valtaan**, mestasivat sotaa johtaneet ja alkoivat **hieroa rauhaa**
 - **Venäjä suostui rauhaan**, mutta sai alueita ja vaikutusvaltaa Ruotsin sisäpolitiikkaan
 - Tappion jälkeen **Suomen puolustusta alettiin vahvistaa** perustamalla rannikkolaivasto, Viaporin linnoitus (nyk. Suomenlinna) ja Svartholman linnoitus Loviisan edustalle

Suuren Pohjan sodan jälkeinen Suomi

- Suomi (ja koko Ruotsin valtakunta) oli **huonossa jamassa** Ruotsin menetettyä suurvalta-asemansa
 - Suomi oli **kärsinyt sodassa** ja **ollut miehittynä**
 - Katovuodet, sota ja miehitys olivat aiheuttaneet **paljon kuolemia**
 - Jälleenrakennus kesti kauan ja **eteni hitaasti**
 - Autiotiloja asutettiin uudelleen ja uusia perustettiin **väliaikaisen verovapauden** kannustamina
- **Merkantilismi kuristi** talouselämää
 - Kauppa sallittua vain kaupungeissa, Pohjanlahden kaupungeista vain Turku ja Tukholma **saivat käydä ulkomaankauppaa**
 - Ulkomaankauppaa sai käydä vain **kotimaisilla laivoilla**
 - **Korruptio** yleistä

Kuningas kaappaa vallan takaisin

- Hattujen ja myssyjen jatkuva **valtataistelu** teki Ruotsin **hallinnosta epävakaaan**
 - **Ulkopolitiikka poukkoilevaa, talous hunningolla ja korruptio rehotti**
 - Varsinkin alemmat säädyt **haikailivat vanhan kuningasvallan perään**
- Kuninkaaksi **1771 kruunattu Kustaa III** oli koko ikänsä valmistellut vallankaappausta
 - **Kuningas sai armeijan puolelleen** ja pakotti säädyt luovuttamaan vallan takaisin kuninkaalle
 - Vain verojen korotuksiin ja hyökkäyssotaan tarvittiin valtiopäivien hyväksyntä, valtaneuvostosta vain neuvoa-antava => **kustavilainen valtiomuoto**

Kustaa III hallitsijana

- Vaikka Kustaa III palautti vallan kuninkaalle, **absolutismiin ei enää palattu**
 - **Perustuslaki** satoi kuningasta
 - **Uskonnonvapauden** myöntäminen katolisille ja juutalaisille
 - **Talous** alkoi kohentua uudistusten myötä, myös **kidutuksesta** luovuttiin ja **kuolemantuomioita** vähennettiin
- 1789 kuningas ajoi aateliston vastustuksesta huolimatta **läpi yhdistys- ja vakuutuskirjan** – uuden perustuslain
 - **Aateliston asemaa horjutettiin** lakkauttamalla valtaneuvosto ja kaventamalla säädyn etuoikeuksia => kuninkaalle lisää valtaa
 - **Alempien säätyjen** – erityisesti talonpoikien – asemaa vahvistettiin

Vaikutukset kansaan

- Kustavilaisena aikana erityisesti **papiston ja varakkaiden porvari** merkitys kasvoi
 - Saivat virkoja, aatelistarvoja ja vaurautta
 - Ei-aatelista alkuperää olevien oppineiden merkitys kasvoi
- **Isojako ja talonpoikien aseman vahvistuminen** syvensivät sosiaalista kuilua maaseudulla
 - **Talonpojat vaurastuivat**, suhteellinen määrä väheni
 - **Tilaton väestö joutui entistä heikompaan asemaan**, suhteellinen määrä kasvoi

=> Pohja itsenäistyvän Suomen lähtötilanteelle 1900-luvun alussa!
- Taloutta pyrittiin kohentamaan **perustamalla uusia kaupunkeja**
 - Teollistuminen ei vielä levinnyt Suomeen
- **Väestö kasvoi** nopeasti, varsinkin Suomessa
- Suomen puolustusta pyrittiin kehittämään

Suomen sota – Suomi suurvaltojen pelinappulana

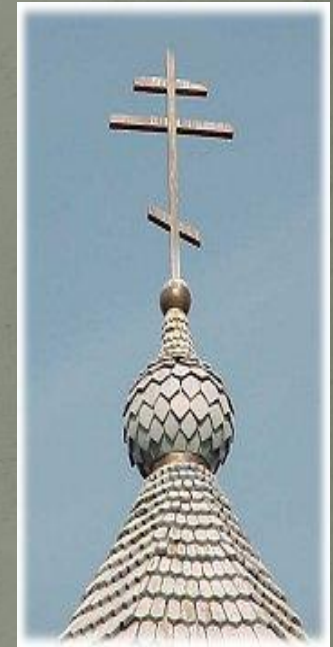
- 1800-luvun alkuvuosina **Napoleonin Ranska oli Iso-Britannian verivihollinen**
 - Ranska ei kuitenkaan mahtanut mitään **brittien laivastolle**, joten se yritti näännyttää vihollisensa **kauppasaarolla**
 - **Ruotsi ei suostunut** mukaan kauppasaartoon => Napoleon pyysi (entistä vihollistaan) sen hetkistä liittolaistaan **Venäjää pakottamaan Ruotsin mukaan**
 - Venäjän suunnitelmana **oli valloittaa Suomi ja pantata se** takaisin Ruotsille vastineeksi kauppasaartoon liittymisestä
- Venäjä hyökkäsi Suomeen yllättäen **talvella 1808**
 - Ruotsalaisten strategiana oli **vetäytyä venäläisten tieltä** kevääseen asti ja pitää **eteläisen Suomen vahvat linnoitukset hallussaan**, keväällä **vastahyökkättäisiin** Ruotsista tulleiden **lisäjoukkojen turvin**
 - **Linnoitukset kuitenkin antautuivat** lähes taistelutta
 - Kevään **vastahyökkäys epäonnistui** => Ruotsin murskatappio
 - Heikon **Ruotsin oli suostuttava Venäjän vaatimuksiin ilman Suomen palauttamista!**

Kuva13. Helen Schjerfbeckin maalauksessa haavoittunut suomalaissotilas jää pidättelemään venäläisiä kun tämän toverit pakenevat. Suomen sodan tappio oli suomalaisille paha järkytys.

Suomi saa autonomian

- **Suomalaiset pelkäsivät** Venäjän vallan merkitsevän
 - Talonpoikien joutumista **maaorjuuteen**
 - **Venäjänkielen** muuttumista virkakieleksi
 - Pakkokäännytystä **ortodoksisuuteen**
- Aleksanteri I myönsi kuitenkin **Suomelle laajan autonomian** eli itsehallinnon
 - **Maaorjuutta, venäjänkieltä tai ortodoksisuutta ei otettu käyttöön**
 - Ruotsin vallan aikaiset **lait, asetukset ja raha säilytettiin**
 - Suomen hallintoa tehostamaan **perustettiin senaatti**
 - Suomesta kerätyt **verot käytettiin Suomen kehittämiseen**

Kuva14: 1800-luvun Suomessa uskonnollisuudella oli merkittävä asema. Tästä johtuen ortodoksisuuteen käännytystä pelättiin.
Opinto.net.

Tehtävä

- Miten autonomia muutti Suomea?
- Miksi Aleksanteri I antoi Suomelle autonomian?
- Syntynsä aikaan Suomen autonomia oli sekä venäläisille että suomalaisille hyvä asia. Miksi myöhemmin autonomia aiheutti kuitenkin ristiriitoja suomalaisten ja venäläisten välille?

Miksi Aleksanteri I antoi Suomelle autonomian?

- Halusi **turvata Pietarin** turvallisuuden
- Estää **Ruotsia valloittamasta** Suomea takaisin
- **Katkaista** tiiviit **suhteet Ruotsiin**
- **Kehittää Suomea** osana Venäjää

Syntynsä aikaan Suomen autonomia oli sekä venäläisille että suomalaisille ilon aihe. Miksi myöhemmin asia aiheutti kuitenkin ristiriitoja?

- Autonomian **sanamuoto oli melko väljä**
- Kansallismieliset suomalaiset **tulkitsivat** Aleksanteri I nostaneen Suomen käytännössä itsenäiseksi maaksi
- Venäläiset pitivät autonomiaa Venäjän osalle **myönnettynä etuoikeutena**

Suomi uudistuu

- Tiivistäkää seuraavat uudistuvaan Suomeen liittyvät teemat max 5 ranskalaiseen viivaan
- Aiheet
 - 1. Suuret nälkävuodet (s. 17-18)
 - 2. Maaseutu uudistuu (s. 20-21)
 - 3. Yhteiskunta uudistuu (s. 22)
 - 4. Teollistuminen alkaa, elintaso nousee (s. 22-25)

IFC.com

Kiitettävät
pisteet

Tehtävä, johon
et osaa yhtään
vastata!

...ja käytä käsitteitä!

Muista pohdiskella
matkanvarrella...

...ja fokusoi sitten kysytyyn
asiaan!

Rakenna vastaus aloittaen
taustoituksesta...

(Hyödynnä materiaalia, jos sitä on)

Poimi aihealueista tehtävän kannalta olennaiset asiat

Kartoita, mitä aihealueita tehtävä sivuaa

National Dept Relief

